

फेब्रुवारी १९९३

ऐक्याचा झेंडा फडकत ठेवू या!

४५ वर्षांपूर्वी तुमचे आवडते मासिक 'चांदोबा' सुरू झाले. त्या काळात अनेक महत्त्वाच्या घडामोडी घडल्या. एका बाजूला परकीय सत्तेविरुद्ध दिलेला लढा संपुष्टात आला, तर दुसऱ्या बाजूला देशाचे भारत नि पाकिस्तान मध्ये झालेले विभाजन आपल्याला पत्करावे लागले.

त्यावेळी भारतीयांनी आपल्या उज्ज्वल भविष्याची स्वप्ने पाहिली. त्यांना वाटले की परकीय अमलाखालील आपले दुर्दिन संपले आणि धार्मिक द्वेष ही आता इतिहास बनला. आता आपला पुढील काळ शांतिपूर्ण ऐक्याचा, प्रगति व समृद्धीचा आहे.

पण दुःखाची गोष्ट आहे की ते सर्व दिवा-स्वप्न ठरले. सर्व हुतात्म्यांच्या आशा-आकांक्षा फोल ठरल्या.

अनेक दुर्दैवी घटना घडल्या, धर्म व राजनीतीने आपल्या घरात भेदाच्या भिंती उभ्या केल्या तरी आपल्या उज्ज्वल भविष्याला तडा जाणार नाही. कारण सर्व धर्मांच्या वर एक सत्य आहे की आपण सर्व एकाच परमेश्वराची लेकरे आहोत, सर्व राजनैतिक विचार-प्रणालींवर एक सत्य आहे की आपण सर्व भारतीय आहोत. आम्हांला आपला सर्वनाश करायचा नसेल व भावी पिढ्यांच्या प्रगतीचा मार्ग सुकर करायचा असेल तर हे आपण नीट जाणले पाहिजे.

प्राणीमात्रात परमेश्वर पाहण्याची व सर्वांबाबत प्रेम-भावना बाळगण्याची शिकवण हिंदू धर्म-ग्रंथ देतात. मुसलमानांचा पैगंबर महंमद म्हणतो-"परमेश्वराला सर्वाधिक आवडणारी कोणती गोष्ट असेल तर त्याच्यावरील भक्ति!" येशू ख्रिस्त म्हणतो-"तुम्ही स्वतःवर जितके प्रेम करता, तितकेच शेजाऱ्यावर ही करा." मग आपण जेव्हा एकमेकांचा द्वेष करतो, तेव्हा आपण कोणत्या धर्माचे पालन करतो? आपण धर्माचे पालन करीत नाही, केवळ आपल्या अज्ञानाचे प्रदर्शन करतो.

तुमचे मासिक भारताच्या विविधतेतील एकतेचे प्रतीक आहे. ते अनेक भाषांतून बालकांना तोच तो आनंद देते, तेच ते वैचारिक खाद्य पुरविते. म्हणूनच जातीय दंग्यांमुळे भारताच्या ऐक्याचा ध्वज खाली आलेला पाहताना चंदामामाला दुःख वाटते. अर्थात् हे तर निश्चितच आहे की भारताच्या इतिहासातील ही एक तात्पुरती अवस्था आहे. ती संपलीच पाहिजे. म्हणून मित्रांनो, चंदामामाचे वाचकांनो, ती लवकर संपुष्टात कशी येईल हे तुम्ही पाहिले पाहिजे. आजच्या बिघडलेल्या वातावरणातून नवा सूर्योदय झालेला आपणास पहायचा आहे.

जय हिन्द!

बी. विश्वनाथ रेड्डी
-चन्दामामा प्रकाशनासाठी

विश्व-समाचार

नोबेल शांति-पुरस्कार

या वर्षी पण नोबेल शांति-पुरस्कार एका महिलेलाच मिळाला. गेल्या वर्षी हे पारितोषिक मियानमार (पूर्वीचा ब्रह्मदेश) च्या श्रीमती आंग सान सू चीला मिळाले होते. या वर्षी हे पारितोषिक ग्वाटेमालाची कुमारी रिगोबेर्टा मेंचूला मिळाले. कु.मेंचू सध्या आपला देश सोडून मेक्सिको मध्ये प्रवासी जीवन जगत आहे.

तिला दिल्या गेलेल्या प्रशंसा-पत्रात नोबेल पारितोषिक समितीने म्हटले आहे-"स्वदेशात, अमेरिकेत व साऱ्या जगात निरनिराळ्या जाति व संस्कृतींमध्ये जो भेदभाव व संघर्ष आज आहे, तो दूर करून शांति व ऐक्य निर्माण करण्याची अद्भुत शक्ति मेंचूमधे आहे."

कुमारी मेंचूचा जन्म तेहेतीस वर्षांपूर्वी एका गरीब कुटुंबात झाला. गेल्या तीन दशकात ग्वाटेमाला मध्ये चाललेल्या अंतर्युद्धात तिच्या परिवाराची वाताहत झाली. अनेक मध्य व दक्षिण अमेरिकेतील देशांप्रमाणे ग्वाटेमाला मधे पण, युरोपातील देशातून येऊन राहिलेले लोक व तेथील मूळचे रेड इंडियन यांच्यात बेबनावाचे वातावरण व्यापून राहिले आहे. सन १९७०-८० या काळात तेथील मूळच्या रहिवाशांवर अनेक प्रकारे अन्याय केला गेला. श्रीमंत जमीनदार व सैनिकांनी जो भयंकर नर-संहार केला, त्यात मेंचूला आपले आई-वडील व एक भाऊ यांना गमवावे लागले. तेव्हा मेंचू वीस वर्षांची होती. तेव्हांपासून तिने सामान्य जनतेसाठी लढा देण्याचा निश्चय केला. ग्वाटेमालाच्या सैनिकांविरुद्ध लढण्याची पाळी आली तेव्हा तिला गनिमी

काव्याने युद्ध करणे भाग पडले. तोपर्यंत दक्षिण-पंथी सुरक्षा-सेनेने ग्वाटेमालातील ५०,००० हून अधिक स्वदेशियांना मारून टाकले होते, त्यांच्यापैकी अधिक लोक रेड इंडियनच होते. गेल्या तीस वर्षांत सतत चालू असलेल्या या संघर्षात १,२०,००० हून अधिक लोकांना आपले प्राण गमवावे लागले.

मेंचूच्या कार्य-पद्धतीला आपण अहिंसात्मक म्हणू शकत नाही, तरी तिचे सिद्धांत शांतिवादी व सहजीवनाचे समर्थक होते. मानवी अधिकारांचे संरक्षण व मानवाचे कल्याण हाच तिच्या लढ्याचा उद्देश होता.

या संबंधी नोबेल पारितोषिक समितीचा एक प्रतिनिधि म्हणतो-"असे विश्वासपूर्वक म्हणता येईल की अमेरिकेतील तसेच सर्व जगातील तद्देशीय लोकांच्या समस्या नीट समजून घेण्यासाठी कु. मेंचूला दिलेला हा पुरस्कार चांगला उपयोगी पडेल."

युरोपियन नाविक क्रिस्टोफर कोलंबस याने अमेरिका शोधून काढल्याला आता ५०० वर्षे झाली. याच्या स्मृति-प्रीत्यर्थ अमेरिकेत सर्वत्र जंगी मिरवणुका काढल्या जात आहेत. नेमक्या याच वेळी मेंचूला नोबेल-पुरस्कार दिला गेला, ही ही एक विशेष गोष्ट आहे.

आपल्याला नोबेल शांति-पुरस्कार मिळाल्याचे जेव्हा कुमारी मेंचूला समजले तेव्हा आत्मविश्वासपूर्वक ती म्हणाली-"या लढ्यात ज्यांनी आपले सर्वस्व व प्राण गमावले, त्यांचे आत्मे आता ओरडून न्यायाची मागणी करीत आहेत. आता 'आम्ही तर मागासलेले आहोत' असे म्हणून नैराश्यपूर्ण जीवन जगण्याची आवश्यकता नाही. इतिहासातील नवे-नवे अध्याय लिहिण्यासाठी आपल्या समोर अनेक कोरी पाने मांडलेली दिसत आहेत. या, आपण नवा इतिहास निर्माण करू या!"

सन १९९२ चे अन्य नोबेल-पुरस्कार विजेता
भौतिक शास्त्र : फ्रान्सचे प्राध्यापक जार्जस चार्पाक.
रसायन शास्त्र : संयुक्त राष्ट्र अमेरिकेचे प्राध्यापक रूडोल्फ ए. मारकस.
वैद्यक शास्त्र : अमेरिकेचेच प्राध्यापक एडमण्ड फिशर व डॉ. एड्विन क्रेब्स.
अर्थशास्त्र : अमेरिकेचे प्राध्यापक गॅरी एफ्.बेकर.
साहित्य : अमेरिकेचे वेस्टिंडीजचे वाल्काट.

कुरूप राजकुमारी

राजनंद गावात प्रवीण नावाचा एक असहाय्य तरूण रहात होता. त्याच्या वडिलांनी जी उधार-उसनवारी करून ठेवली होती, ती सर्व चुकती करण्यासाठी त्याला आपलं घर व जमीन विकून टाकावी लागली. आई-वडिलांच्या मृत्यू नंतर त्याला गावात आपलं असं कोणी राहिलं नाही. निरुपायाने त्याने गाव सोडलं आणि नोकरीच्या शोधात तो राजधानीकडे निघाला.

दुपारच्या वेळी तो जंगलातील एका टेकडीवर पोचला. तिथं त्याला एक झोपडी दिसली. तहानेने व्याकुळ झाल्यामुळे पाणी मिळेल अशा आशेने तो झोपडीजवळ आला.

गेली पंचवीस वर्षे जादूगारीण जगताई त्या झोपडीत एकटीच रहात असे. प्रवीणने जेव्हा चार-पाच वेळा बाहेरून पुकारलं तेव्हा रागाने दरवाजा उघडून तिने विचारले-"कोण रे तू? मला बाहेर बोलवण्याचं धाडस तू कसं केलंस?"

पुढे जगताई खदखदून हसत म्हणाली-"जसा तू दिसतो आहेस तसाच भोळा आहेस अगदी. अरे, राजधानीत कोण विचारणार तुला?"

प्रवीणला काही उत्तर सुचेना, म्हणून तो चुप बसला. तेव्हा जगताई मोठ्या प्रेमाने म्हणाली-"खरं ते सांगितलंच पाहिजे. तुझ्या चेहऱ्यावर राजा होण्याची चिन्हे स्पष्ट दिसत आहेत. बस, तुझ्या डोक्यावर मुकुट तेवढा नाही."

"मी काय करू आत्याबाई? परमेश्वराने मला रूप तर चांगलं दिलंय, पण माझ्या भाग्य-रेषा काही अशा नाहीत की मी राजा बनावं!" अमळ दुःखी स्वरात

धवलश्री पटवर्धन

प्रवीण जगताईला म्हणाला.

जगताईने थोडा वेळ शांतपणे काही विचार केला नि म्हणाली—"हे बघ, चार दिवस तू माझ्या इथंच रहा. 'आत्याबाई' म्हणून तू नातं जोडलंच आहेस. तुझ्या भाग्य-रेखा मी ठीक करून देईन. राजा आता म्हातारा झाला आहे. दीन-दरिद्री जनतेची दुःखं तू जाणतोस, तुझ्या शासनाखाली प्रजा सुखी होईल. आता तू कसली ही चिंता करू नकोस."

"थट्टा करायला मीच का सापडलो तुम्हाला आत्याबाई? चार दिवस रहा म्हणत असलीस तर राहीन आनंदाने! पण नसतं मधाचं बोट लावायची जरूर नाही म्हटलं." करुण स्वरात प्रवीण बोलला.

जगताई राजकुमारीवर फार प्रेम करी. महाराणी जेव्हा गर्भवती होती तेव्हा महाराज तिला घेऊन वन-विहारासाठी जंगलात आले होते. संध्याकाळी परत जाते वेळी ते टेकडीवरील जगताईच्या झोपडीत आले होते. त्यावेळी राजाच्या रथावर एका चित्त्याने झडप घातली. राजाने चित्त्याला मारून टाकलं. पण महाराणीची अशी घाबरगुंडी उडाली की तिला प्रसव-कळा सुरू झाल्या. तेव्हा जगताई तिला आपल्या झोपडीत घेऊन गेली आणि तिथेच महाराणीने एका कुरूप राजकन्येला जन्म दिला. आणि तिला न पाहताच राणीला मृत्यु आला.

आपल्या कुरूप मुलीला लोकांच्या समोर आणण्याची राजाची इच्छा नव्हती. म्हणून तो अंतःपुरातील एका गुप्त कक्षात तिचे पालन-पोषण करू लागला. ती कुरूप राजकुमारी आता उपवर झाली. तिचे लग्न करून देणे ही राजापुढे मोठी समस्या होती.

राजकुमारीवर प्रेम असल्यामुळे जगताई वेळ मिळेल तेव्हा राजकुमारी-कडे जाऊन येत असे.

एक दिवशी जगताई एक पोपट आणि पिंजरा हाती घेऊन राजाजवळ

आली. तिला पाहून राजाने विचारले —"जगताई, आज हा पोपट कशासाठी घेऊन आली आहेस?"

"मागच्या वेळी मी आले होते जेव्हा राजकुमारीने पोपट मागितला होता!" जगताईने धाडसाने खोटंच सांगितलं.

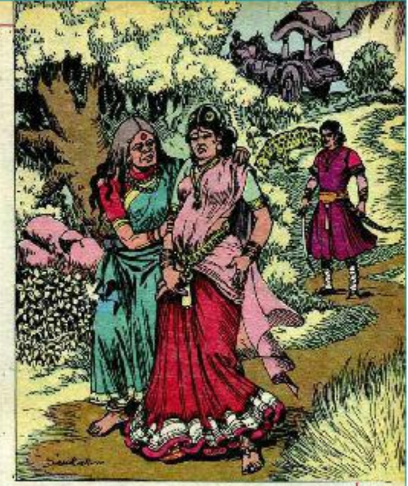
पिंजऱ्यातील पोपट पाहून आनंदाने उसळत राजकुमारी म्हणाली—"आजी बाई, मी या पोपटासाठी एक सोन्याचा पिंजरा बनवून घेईन!"

"जंगलात स्वतंत्रपणे भराऱ्या मारणारा पोपट इथे बंधनात कसा आनंदाने राहील?" जगताईने विचारले.

राजकुमारीने कुतूहलाने प्रश्न केला-"जंगल कुठे असतं? कसं असतं?"

"माझ्या बरोबर आलीस तर मी जंगल दाखवीन तुला. तिथं तुला कोणी विचारलं तर सांगावं लागेल की तू माझी नात आहेस. जर मी तुला अशीच नेली तर राजा माझं डोकंच उडवून टाकील. मी तुला पोपट बनवून घेऊन जाईन. आहे कबूल?" जगताईने विचारले.

राजकुमारीने हे आनंदाने मान्य केले. जगताईने एक मंत्र म्हटला आणि राजकुमारी पोपट बनून गेली. जगताईने पिंजऱ्यातला पोपट सोडून दिला आणि पोपट झालेल्या राजकुमारीला पिंजऱ्यात

ठेवलं व आपल्या घरी परत आली.

ती जंगलातील आपल्या झोपडीत पोचली तेव्हा संध्याकाळ झाली होती. बाहेर खाटेवर प्रवीण पहुडला होता. कुणाच्या येण्याची चाहूल लागताच त्याने विचारले—"कोण आहे?"

"मीच आहे रे जावईबापू! दिसत नाही वाटतं?" हंसत जगताईने प्रश्न विचारला.

रडत रडत प्रवीण म्हणाला—"आत्या बाई, काय सांगू? तुम्ही झोपडीतून बाहेर पडलात आणि माझ्या डोळ्यांना काही दिसेनासं झालं!"

त्याची पाठ थोपटत जगताईने धीर

दिला—"काही काळजी नको करूस. तुला परत दृष्टि लाभेल. बघ ही माझी नात मी बरोबर आणली आहे. ती तुझ्या दृष्टिवर उपचार करील नि तुझी गेलेली दृष्टि परत येईल."

जगताईने एक मंत्र उच्चारला. त्याबरोबर पोपट राजकुमारी बनून गेला. एका छोट्या भांड्यात थोडं औषध घेऊन ती राजकुमारीला म्हणाली—"हे औषधा मधून मधून याच्या डोळ्यात घाल. मला दुसरी काही कामं करायची आहेत." एवढं सांगून ती झोपडीत निघून गेली.

प्रवीणला पाहून राजकुमारीला आश्चर्य वाटलं. तो मोठा सुंदर होता आणि राजकुमारी त्याच्या सौंदर्यावर मोहित झाली. तसेच त्याला दिसत नाही हे जाणून तिला वाईटही वाटलं.

राजकुमारी प्रवीणच्या डोळ्यात जेव्हा औषध घालू लागली तेव्हा प्रवीणने विचारले—"तू कोण आहेस?" आणि हे विचारीत असता त्याने राजकुमारीचा हात आपल्या हाती घेतला.

"मी जगताईची नात आहे. मी जे औषध घालीत आहे ते झोंबत तर नाही ना?" राजकुमारीने विचारले.

प्रवीण म्हणाला—"तसं काही फार झोंबत नाहीय."

राजकुमारीतून पोपट बनण्याचा व पोपटातून राजकुमारी बनण्याचा मंत्र जगताईने राजकुमारीला शिकवला. रात्र होण्यापूर्वी राजकुमारी पोपट बनून अंतःपुरात गेली आणि आपल्या खोलीत पोचल्यावर पुन्हा राजकुमारी झाली.

दुसऱ्या दिवशी दुपारी राजकुमारी परत आली. आल्या बरोबर तिने प्रथम प्रवीणच्या डोळ्यात औषध घातलं. अशा रीतीने दहा दिवस गेले. आता प्रवीणचं राजकुमारीवर असं प्रेम बसलं की त्याला वाटू लागलं—जगताईच्या नाती शिवाय तो सुखा-समाधानाने राहूच शकणार नाही.

एका रात्री प्रवीण जगताईला म्हणाला-"आत्याबाई, जर मला आपली दृष्टि परत लाभली, तर तुमच्या नातीचा मी फार आभारी होईन. जर तिने मान्य केलं तर तिच्याशी लग्न करण्याची माझी इच्छा आहे."

"हे तू काय म्हणतो आहेस रे? मी तर राजकुमारी बरोबर तुझं लग्न लावून देणार म्हणते!"जगताई म्हणाली.

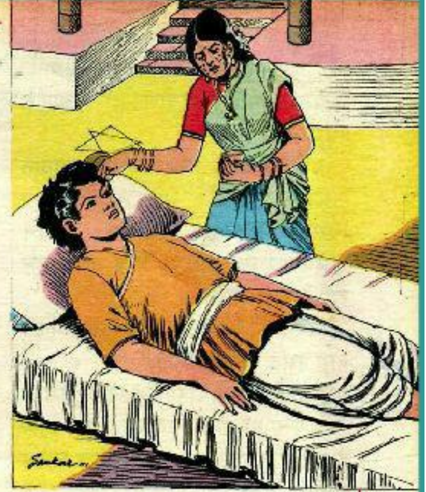
प्रवीणने आपला विचार सांगितला —"मला नको कुणी राजकुमारी. मी लग्न केलं तर तुमच्या नातीशीच करीन."

दुसऱ्या दिवशी जेव्हा राजकुमारी आली तेव्हा जगताईने ही गोष्ट तिच्या कानांवर घातली. ते ऐकून राजकुमारी जगताईला म्हणाली-"आजी, इतक्या सुंदर तरुणाला माझ्यासारखी कुरूप मुलगी योग्य आहे का?"

"प्रवीणला पुन्हा दृष्टि येणार नाही याचंच तुला भय वाटत आहे ना? नाहीतर ही मागणी तू नाकारली नसतीस!" जगताईने विचारले.

"असं नाही आजी. प्रवीणला नाही दिसलं म्हणून काय झालं, मी तर चांगली डोळस आहे न?" राजकुमारीने तत्काळ उत्तर दिले.

आता जगताई खुश होत म्हणाली

—"जर तुमचं दोघांचं एकमेकांवर इतकं प्रेम आहे तर मग हा लपंडाव कशाला? राज्याच्या लोभाने नाही, केवळ तुला पसंत करणाराशी तुझं लग्न करायचा तुझ्या वडिलांचा विचार आहे. शिवाय आता प्रवीणचे डोळे ही बरे होऊन जातील."

राजकुमारी आनंदाने राजवाड्यात गेली. दुसऱ्या दिवशी ती परत आली तेव्हा जगताई प्रवीणला म्हणाली—"जावई बापू, माझी नात आली आहे. लग्नाचा मुहूर्त ही मी निश्चित केला आहे. एकदा तू आपल्या होणाऱ्या बायकोला पाहून

घे." जगताईने एक मंत्र उच्चारला आणि आपल्या हातांनी प्रवीणच्या डोळ्यांना स्पर्श केला.

प्रवीणने डोळे उघडले आणि आनंदाने उसळत म्हणाला—"आता मला चांगलंच दिसू लागलंय!" मग त्याने राजकुमारीकडे पाहिलं. तिचं रूप पाहून खूप निराश झाला तो.

जगताईने विचारलं—"कां, तुला माझी नात पसंत नाही पडली?"

"नाही आत्याबाई, तसं नाही. तुमची नात मला प्राणांहून प्रिय आहे, पण तिचं हे रूप पाहिलं म्हणजे....." प्रवीण मधेच थांबला.

जगताई झटपट आपल्या झोपडीत गेली. एक आरसा आणून तिने प्रवीणच्या हातात दिला. प्रवीणने आरशात पाहिलं. त्याला आपलं कुरूप पाहवेना. तो जोराने किंचाळला.

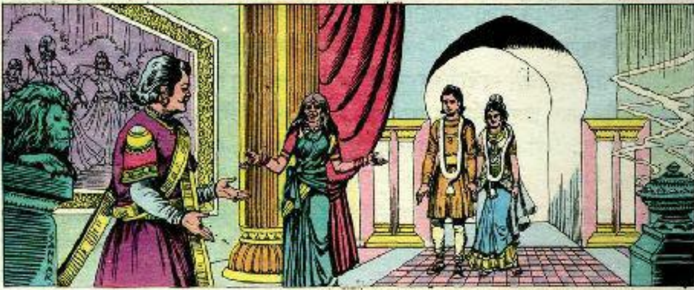
हसत जगताईने विचारलं—"जावईबापू, आता बोला, माझी नात पसंत आहे की नाही?"

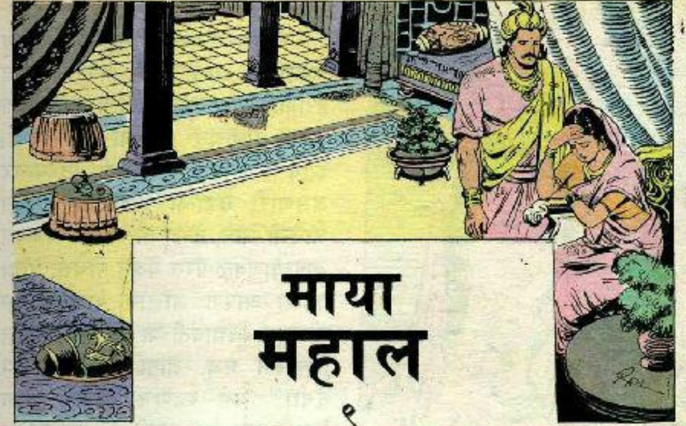
प्रवीण थोडा वेळ गप्प बसला. त्याच्या मनात अनेक विचार आले. मग तो म्हणाला—"आत्याबाई, माझ्यातील सर्व मूर्खपणा आता संपला. तुमच्या नातीशी संतोषपूर्वक लग्न करायला मी तयार आहे." प्रवीणने जगताईच्या हातातील पुष्प-माला घेऊन ती राजकुमारीच्या गळ्यात घातली.

आणि आश्चर्य! दुसऱ्याच क्षणी ती कुरूप राजकुमारी अनुपम सौंदर्यशालिनी बनली. आणि प्रवीणला ही त्याचे मूळ रूप प्राप्त झाले.

जगताईकडून सर्व हकिकत जाणून राजाला खूप आनंद झाला. त्याने प्रवीणची प्रशंसा केली.

काही दिवसांनी प्रवीण त्या राज्याचा राजा बनला. एक समर्थ राजा म्हणून त्याने चांगलेच नाव कमावले.

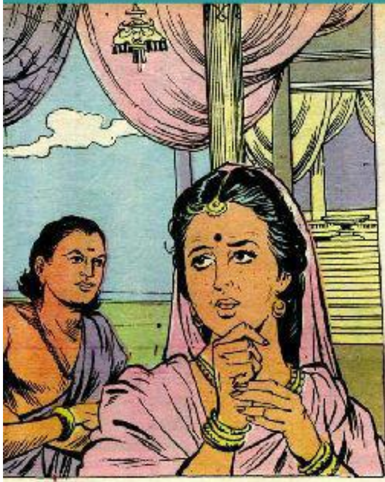
माया महाल

९

(राजकुमारी विद्यावतीला शोधायला निघालेल्या महेन्द्रनाथला जंगलात एक महाल दिसला. महालाच्या द्वारपालाच्या मदतीने तो त्याच्या खोलीत राहिला. दुसऱ्या दिवशी तेथील नोकराचे सोंग करून त्याने महालाच्या आतील खोल्यांची टेहळणी करून घेतली. नंतर महालाच्या दुसऱ्या बाजूचा द्वारपाल म्हणून त्याची नेमणूक झाली.—पुढे)

"आपली विद्यावती आपल्याला दुरावल्याला आज एक आठवडा झालाय. पण अजून आपल्याला तिचा काहीच पत्ता लागला नाहीय." दुःखाने व्याकुळ झालेली राणी वज्रेश्वरी राजाला म्हणाली.

राजा वीरसेन ताबडतोब यावर काही बोलू शकला नाही, कारण त्याची दशाही राणीपेक्षा काही निराळी नव्हतीच. क्षण दोन क्षण थांबून राणीला आश्वासन देत तो म्हणाला, "विद्यावतीच्या शोधासाठी चहूं दिशांना गेलेल्या शिपायांपैकी काही जण अजून परत आलेले नाहीत. आपल्या राज्यातले काही नागरिकही आपल्या युवराणीच्या शोधासाठी गेलेले आहेत. लवकरच आपल्याला एकादी चांगली

बातमी मिळेल. चिन्ता नको करू देवी."

"विद्यावतीच्या शोधासाठी कोणी एक युवक आपल्याजवळ आला होता न? त्याचं काय झालं पुढे?" राणीने पुन्हा विचारले.

"होय. त्याचं नाव आहे महेन्द्रनाथ. तोही अजून परत नाही आलेला. मला तर असा विश्वास वाटतोय, की तोच राजकुमारीचा पत्ता लावून येईल." राजा दृढ विश्वासाने म्हणाला.

"कोण जाणे! तिचं अपहरण करणाऱ्यांनी तिला एकाद्या दूर देशीही नेलं असेल!" महाराणीने शंका अुपस्थित केली.

"या शंकेमुळेच तुझ्या भावानं जवळच्या राज्यातल्या आपल्या गुप्त हेरांनाही ही बातमी कळवली आहे. तेंव्हा आता याबाबत काळजी नको देवी! इतकंच नव्हे, तर आता तिच्यावर असणारी ग्रहांची अवकृपाही संपत आलेली आहे, तेंव्हा ती आता लवकरच आपल्याजवळ परत येअून पोचेल. पुन्हा एकदा आपण आचार्य वाचस्पतींना बोलवून विद्यावतीच्या ग्रहस्थितीबद्दल विचारून घेअू. आता आश्वस्त रहा देवी!" असे म्हणून राजाने एका शिपायाला वाचस्पतीला ताबडतोब बोलवून आणायची आज्ञा दिली.

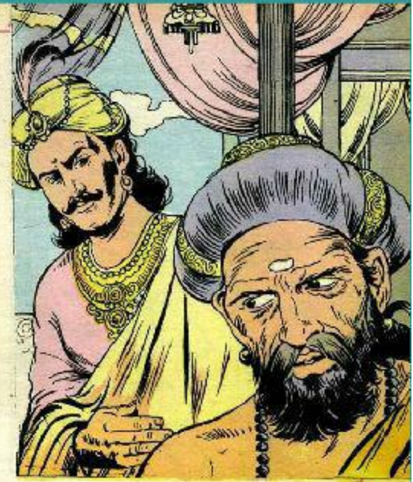
आचार्य वाचस्पती राजाकडे येअून म्हणाला, "महाराज, मी आत्ता आपल्याकडे निघालोच होतो, अन् तेवढ्यात हा शिपाईही आला. माझ्या शिष्यगणात हा मंजुनाथ खास हुशार असा आहे, त्याला मी बरोबर घेअूनच आलोय. याने एक बातमी आणलीय, ती आपणाकडे पोचवायची आहे." असे बोलत त्याने आपल्याबरोबर आलेल्या तरुणाकडे संकेत केला.

"काय बातमी? विद्यावतीबद्दल?" राणीने अुत्सुकतेने विचारले.

मंजुनाथ सांगू लागला, "एक प्रकारे ही बातमीच आहे महाराणी! ज्योतिष शास्त्रातल्या आपल्या काही शंका विचारण्यासाठी मी मुख्य-मुख्य ज्योतिषी गुरुंना गाठायला गेलो, तेंव्हा मला समजलं की त्या साऱ्यांना जगत्पति आचार्यांनी युवराणीची कुंडली तपासायला बोलावलं होतं. या जगत्पतीला मी दोन-चारदा पाहिलं होतं; म्हणून ही खबर सांगायला मी सरळ गुरुजींकडे आलो. पण त्यांच्याजवळ जगत्पती आचार्य नसल्याचं पाहून मला फार आश्चर्य वाटलं!"

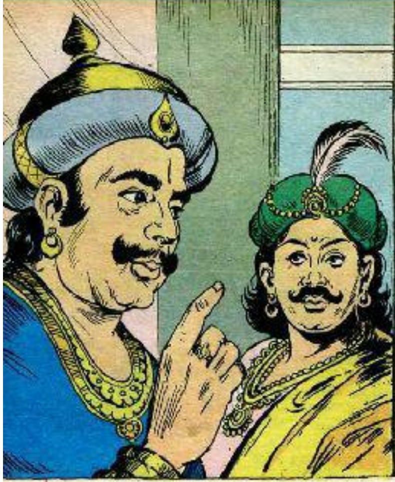
"युवराणीच्या पत्रिकेबद्दल मी जगत्पतीशी सांगोपांग चर्चा केली होती. युवराणी अदृश्य झाल्यापासून तोही माझ्याकडे आलेला नाही. इतकंच नव्हे, तर त्यानं इतर पंडितांशी कुंडलीबाबत चर्चा केलीय हे सारं तर मला मोठं गूढ वाटू लागलंय. शिवाय त्यानं सगळं माझ्यापासून लपवलंय. त्यानं असं का करावं हेच कळत नाहीय मला!" आचार्य वाचस्पती मोठ्या दु:खाने बोलत होते.

"तरीही जगत्पती कसा आहे, तो विश्वासार्ह आहे की नाही, हे तर आपल्याला ठाअूक असायला हवं ना? तुझ्याशी न बोलताच त्यानं इतर ज्योतिषी पंडितांशी युवराणीच्या जन्मकुंडलीबाबत चर्चा केली? कदाचित युवराणीबद्दल काही सुखद समाचार आपल्याला

कळवायचा त्याचा प्रयत्न असावा. आपण वाट पहायला हवी." राजा म्हणाला.

"आजपर्यन्त तरी जगत्पतीच्या प्रामाणिकपणाची शंका घेण्याचं कारण पडलं नाही. पण मला न कळत तो अन्य ज्योतिष्यांशी चर्चा करतोय, यामुळे आता मला शंका येअू लागलीय. नाहीतर हे माझ्यापासून लपवायचं कारणच काय? आता आपल्याला तरी तो काय करतोय, कुठे आहे याचा पत्ता लावायला हवा. आम्हाला परवानगी द्या महाराज. त्याचा पत्ता लागला की मी आपणहून इथे येईन." असे म्हणत वाचस्पती तेथून हलला अन् आपल्या शिष्यासह

निघून गेला.

महाराजाने ही खबर सेनापती अग्रसेनकडे पोचवली. ते ऐकताच अग्रसेन म्हणाला, "युवराणीच्या जन्मकुंडली बाबत या जगत्पतीनं फाजिल आस्था दाखवली, तेंव्हाच मला त्याचा संशय आला होता. युवराणीच्या अदृश्य होण्याबरोबरच त्याचं अदृश्य होणंही शंकेत भरच घालतंय. त्याचं गाव, जन्म, परिवार वगैरेंबाबत मी खूप शोधाशोध केली, पण काहीच कळू शकलं नाही. हा मोठा विचित्रच वाटतोय प्राणी! त्याच्याबद्दल चांगलंच सावध असायला हवं आपण."

"ठीक आहे. महेन्द्रनाथकडून काही बातमी आली का? त्याची आई खुशाल आहे नं?" राजाने विचारले.

"महेन्द्रकडून अजून काही वार्ता नाही. त्याच्या आईची आम्ही चांगली व्यवस्था केलेली आहे." अग्रसेनने सांगितले.

"तो तरुणच विद्यावतीचा पत्ता लावेल असं मला वाटतंय." काही विचार करत राजा बोलला.

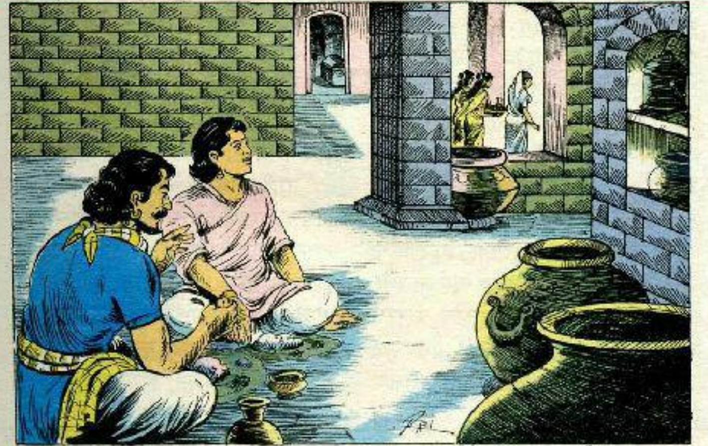
* * *

महेन्द्र रात्रभर जागा राहिला, पण त्याला कसलाही त्रास झाला नाही. तो थोडा वेळ दाराजवळ बसून राहिला अन् नंतर दार व उद्यान यांच्या मधील छोट्याशा रस्त्याने त्याने दूरवर जाऊन चहूकडे निरखून पाहिले. महालातील खालच्या बाजूच्या सर्व खोल्या प्रकाशित होत्या, वरच्या भागातल्या एक-दोन खोल्यातूनच उजेड असलेला दिसला. थोडया वेळाने खालच्या भागातले सर्व दिवे मालवले गेले. वरच्या मजल्यावरील दोन्ही खोल्यातले दिवे मात्र जळतच होते. अशा प्रकारे आणखी काही वेळ गेल्यावर तेही दिवे विझले, अन् सर्वत्र काळोखाचे साम्राज्य पसरले.

सकाळ झाल्यावर द्वारपाल महेन्द्रजवळ आला अन् त्याला बरोबर घेऊन तो भवनाच्या दक्षिणेकडे गेला. तेथे एक विशाल भोजनगृह होते. न्याहारीला बसलेल्या महेन्द्रने एकदा मान वळवून पाहिले, तेंव्हा पांढऱ्या साडीतली एक वृद्ध स्त्री त्याला दिसली. तिच्या मागोमाग दोन दासी न्याहारीच्या थाळ्या घेऊन चालत होत्या. त्या दोन्ही दासींची वस्त्राभूषणे अगदी सारखीच होती. महेन्द्रला या गोष्टीचे भारी आश्चर्य वाटले. खाणे आटोपल्यावर महेन्द्र विशान्तीसाठी द्वारपालाच्या खोलीकडे निघून गेला.

सूर्य पश्चिमेकडे सरकत होता. महेन्द्र उठून महालाच्या दुसऱ्या द्वाराकडे पहाऱ्यासाठी निघाला. सूर्यास्त अजून झालेला नव्हता. एका विशाल खडकावर चढून त्याने चहूकडे नीट निरखून पाहिले. दूरवर त्याला महालाच्या पायऱ्यांचा थोडासा भाग दिसत होता. इतक्यात उद्यानातून कसलासा आवाज ऐकू आल्याने तो तिकडे वळला. उद्यानात त्याला सकाळी भोजनशालेत पाहिलेली वृद्ध स्त्री दिसली. तिच्या मागून थोड्या अंतरावरून एक सुन्दर युवती फुलांना स्पर्श करीत हळूहळू चालत होती. ती तरुणी खूपच नाजुक वाटत होती. सकाळी दासींनी नेसलेल्या वस्त्रांप्रमाणे व दागिन्यांप्रमाणेच वस्त्राभरणे तिच्या अंगावर होती. तरीही ती त्यांच्यापेक्षा खूपच सुन्दर दिसत होती.

आपण कामात असल्याप्रमाणे दाखवत महेन्द्र आपल्याबद्दल कोणाला संशय येऊ

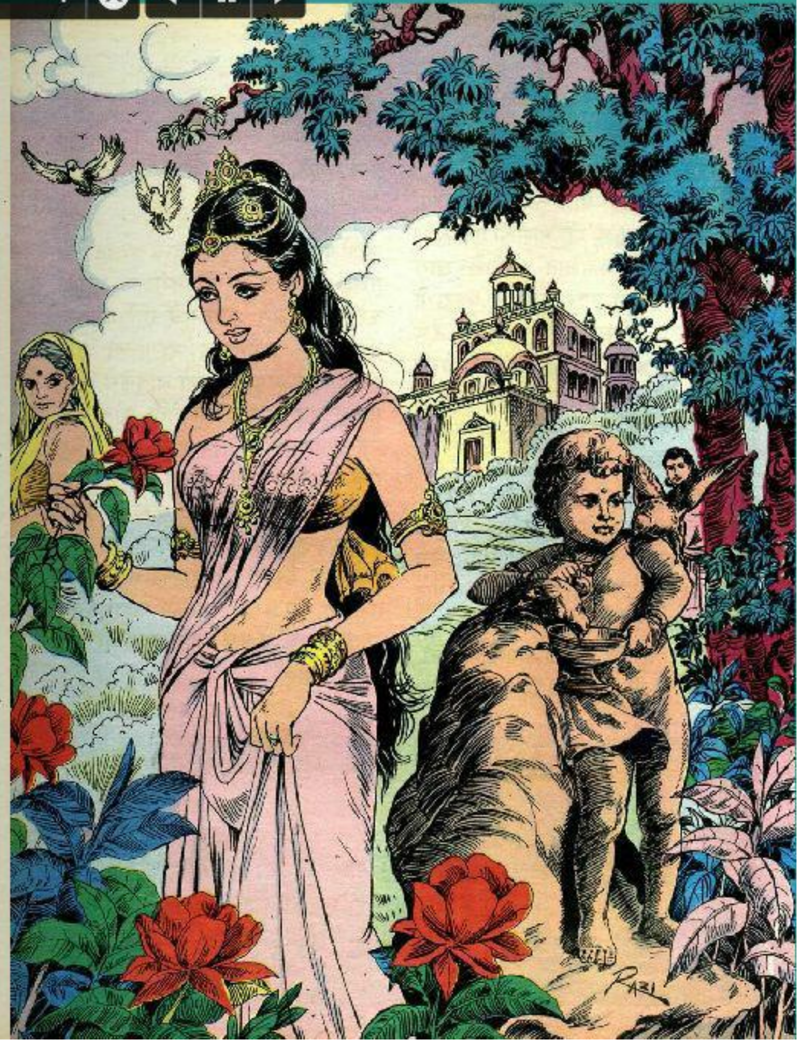

नये अशा बेताने आसपास वावरत त्यांच्याकडे नजर ठेवून होता. त्या दोघीजणी आपसात मुळीच बोलत नव्हत्या. वृद्ध स्त्री एका जागी बसली व त्या दुसऱ्या सुन्दरीच्या हालचाली वर तिने नजर ठेवली. थोड्या वेळाने आणखी एका स्त्रीने येऊन वृद्धेला काहीसे सांगितले आणि ती वृद्धा लगेच लगबगीने महालाकडे निघून गेली. दुसरी जी स्त्री आली होती, ती आता अुद्यानात फिरणाऱ्या सुन्दरीवर लक्ष ठेवायचे काम करू लागली. आता या दोघींचे कपडे एकाच प्रकारचे व एकाच रंगाचे होते: थोडा वेळ त्या दोघी अुद्यानातच राहिल्या आणि नन्तर ती मागाहून आलेली स्त्री सुन्दर युवतीला बरोबर घेऊन महालाकडे निघून गेली. त्या महालात पोचल्यावर महालाच्या वरच्या मजल्यावरील एका खोलीतील दिवे लागले. ते पाहिल्याबरोबर महेन्द्रच्या लक्षात आले, की काल ज्या खोलीतले दिवे लागलेले होते, ती ही खोली नव्हे.

महेन्द्रनाथ पहाऱ्याच्या दरवाज्याजवळ बसून विचार करू लागला, की द्वारपालाने सांगितलेली ती खास युवती कोण असावी? एका गोष्टीचे त्याला आश्चर्य वाटत राहिले की अुद्यानात दिसलेली सुन्दर युवती आणि नन्तर पहारा करणारी युवती, या दोघींची वस्त्राभरणे अगदी सारखी का होती?

बऱ्याच वेळाने द्वारपाल जेवण घेऊन तेथे आला, तेंव्हा सहज विचारल्यासारखे महेन्द्रने विचारले, "कुठेही काही हालचाल, आवाज दिसत नाहीय. मालक काय पुन्हा महालाबाहेर गेले आहेत?"

"नाही, नाही! मालक तर इथेच आहेत. रात्रंदिवस ते ज्योतिष्यांशी कसल्याशा चर्चा करत असतात. म्हणूनच ते या बाजूला येत नाहीत. मग कसला आवाज, अन् कसली गडबड! तरीही तू सावधानतेनंच पहारा कर हं, कळलं?" अशी सूचना देऊन द्वारपालाने आपले

कर्तव्य बजावले.

"इथे पहाऱ्यावर मी आहे हे मालकांना माहीत आहे?" महेन्द्रने जेवणापूर्वी हातपाय धुताधुता विचारले.

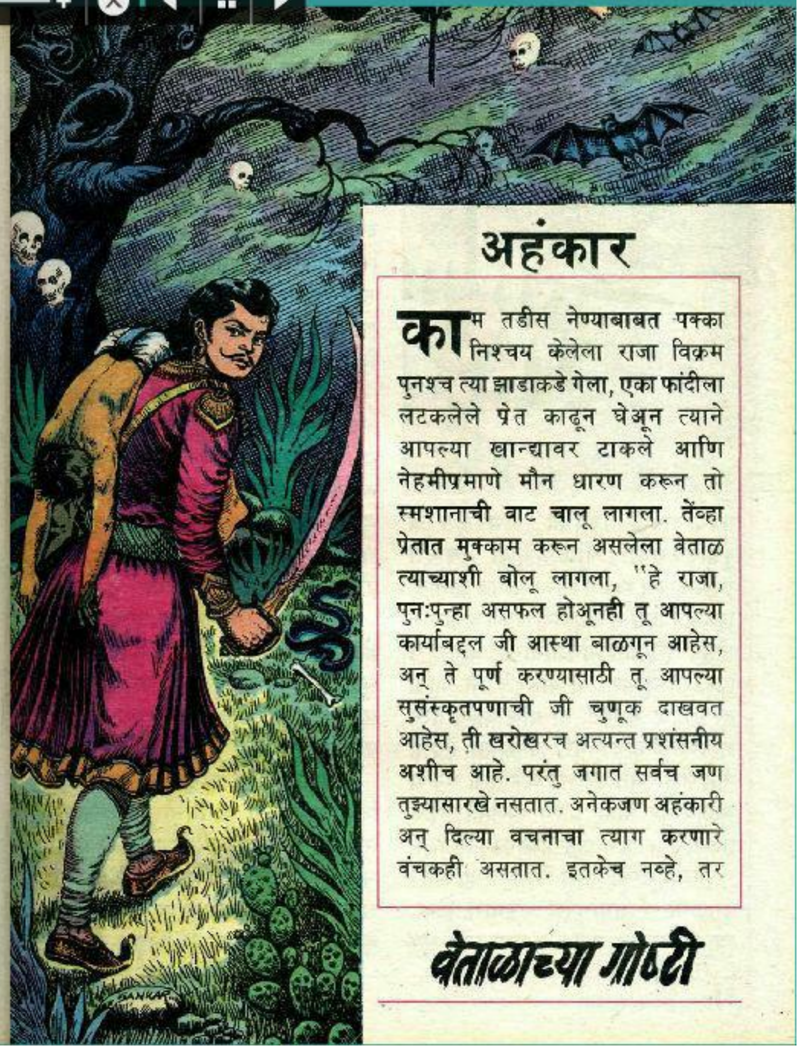
"हो, माहीत आहे तर! कालच मी त्यांना हे सांगितलं. हो, आणखी एक खास गोष्ट म्हणजे महालात आलेली खास पाहुणी ही कुणा एका राज्याची युवराणी आहे. ती आणखी काही दिवस इथे रहाणार आहे. तेंव्हा तुला जास्त सावधपणे पहारा करायला हवा." द्वारपालाने महेन्द्रनाथला पुन्हा एकदा इशारा दिला.

"तू मुळीच काळजी करू नकोस. मालक कदाचित् इकडे येतील अशीही खूप शक्यता आहे न? एवढ्यासाठीच नव्हे, पण आपलं कर्तव्य दक्षतेनं कसं पार पाडावं हे ही छान कळतं मला! माझ्यामुळे तुझं नाव अगीच खराबं व्हायला नको. बरोबर न? मी जरासुद्धा डोळा न लववता पहारा करत राहीन." महेन्द्रने त्याला आश्वासन देत म्हटले. आतापर्यन्त त्याचे जेवणही झाले होते, म्हणून त्याने अुठून हात धुतले.

द्वारपाल नन्तर तेथून निघून गेला. आता योग्य संधी पाहून महेन्द्र अुद्यानाकडे गेला. तेथून महालाचे निरीक्षण चांगले करता येत असे. महालाचे सारे दरवाजे बन्द होते. खालच्या भागातले सारे दरवाजे ही व्यवस्थितपणे लावलेले होते. सर्वत्र शांतता पसरलेली होती. थोडा वेळ महेन्द्रनाथ तिथेच गप्प अुभा राहिला अन् राजकुमारीचा पत्ता लावण्यासाठी काय करावे, याबद्दल विचार करू लागला. त्याने पुन्हा एकदा ससाण्याच्या नजरेने सभोवती निरखून पाहिले अन् पुन्हा हळूहळू तो परत आपल्या पहाऱ्याच्या दाराजवळ येअून पहिल्याप्रमाणेच बसून राहिला.

—पुढे चालू

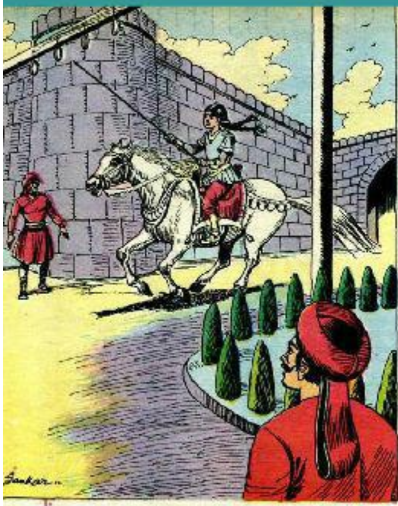

अहंकार

काम तडीस नेण्याबाबत पक्का निश्चय केलेला राजा विक्रम पुनश्च त्या झाडाकडे गेला, एका फांदीला लटकलेले प्रेत काढून घेअून त्याने आपल्या खान्द्यावर टाकले आणि नेहमीप्रमाणे मौन धारण करून तो स्मशानाची वाट चालू लागला. तेंव्हा प्रेतात मुक्काम करून असलेला वेताळ त्याच्याशी बोलू लागला, "हे राजा, पुन:पुन्हा असफल होअूनही तू आपल्या कार्याबद्दल जी आस्था बाळगून आहेस, अन् ते पूर्ण करण्यासाठी तू आपल्या सुसंस्कृतपणाची जी चुणूक दाखवत आहेस, ती खरोखरच अत्यन्त प्रशंसनीय अशीच आहे. परंतु जगात सर्वच जण तुझ्यासारखे नसतात. अनेकजण अहंकारी अन् दिल्या वचनाचा त्याग करणारे वंचकही असतात. इतकेच नव्हे, तर

वेताळाच्या गोष्टी

तुझ्यासारखे विवेकी, सुसंस्कृत व दृढनिश्चयी लोक सुद्धा चंचल स्वभावाच्या स्वार्थी लोकांपुढे पड खातात. एक अहंकारी राजकुमारी आणि अभिमान सोडून बुद्धिहीन माणसासारखा वागणारा एक राजकुमार, यांच्याबद्दल मी आता तुला गोष्ट सांगतो. या गोष्टीवरून तुला भविष्यात सावधगिरी बाळगता येईल. नीट लक्ष देऊन ऐक. म्हणजे तुला थकवा जाणवणार नाही आणि रस्ताही सहज संपेल." आणि वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

विजयपुरीचा राजा शिवसेन हा मोठा पराक्रमी व धर्माचरण करणारा होता. त्याच्या पत्नीचं नाव होतं इन्द्रावती. खूप काळानन्तर त्यांना एक मुलगी झाली. तिचं नाव होतं सूर्यमुखी.

सूर्यमुखीचं लालनपालन मोठ्या कौतुकानं अन् लाडानं चाललं होतं. ती पाच वर्षांची झाल्यावर तिच्या शिक्षणाची व्यवस्था करण्यात आली. अन्य शिक्षणापेक्षा युद्ध-विद्येत तिला विशेष रुचि होती. ते जाणून राजगुरूंनीही त्याप्रमाणे युद्ध-विद्येत प्रवीण अशा शिक्षकांची तिच्यासाठी सोय करून दिली.

सूर्यमुखी सात वर्षांची होताहोता अश्वारोहण, खड्गयुद्ध आणि भालाफेक या विद्यांत विशेष प्रवीण झाली. खड्गयुद्धातली तिची गति पाहून तिचे खुद्द गुरूही आश्चर्यात पडत. तिच्या हातातली चापल्याने चाललेली तलवार पाहून तिचे प्रतिस्पर्धी भयाने कापू लागत.

आता सूर्यमुखी सोळा वर्षांची झाली होती. राजा शिवसेनला वाटे की, आपली सुयोग्य कन्या सूर्यमुखी हिलाच गादीवर बसवून नंतर तिच्या विवाहाचा विचार करावा.

आपल्या बापाचा आपल्या विवाहाबाबतचा हा विचार कळल्यावर सूर्यमुखी इन्द्रावतीला म्हणाली, "आई, थोडे दिवस आपल्या देशाचा राज्यकारभार संभाळावा असं मला वाटतंय. त्यानंतरच मी विवाह करीन. म्हणून मी म्हणते की हा निर्णय तुम्ही माझ्यावर सोपवावा."

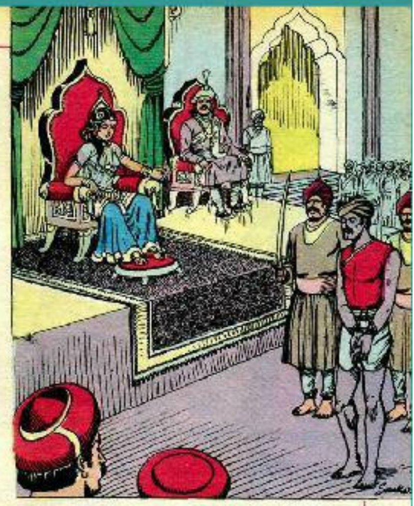
एका शुभ मुहूर्तावर राजा शिवसेनने सूर्यमुखीला राज्याभिषेक करवला. सूर्यमुखीने राज्यकारभारात खूप लक्ष घातलं.

एक 'समर्थ शासक' म्हणून सूर्यमुखीने चांगलंच नाव कमवलं, हे पाहून राजाला फारच आनन्द वाटला. एके दिवशी तो सूर्यमुखीला म्हणाला, "बाळा, मला मुलगा नसल्याचं दुःख तर तू दूर केलंसच, आता विवाहाचा विचार केलास तर मला फार बरं वाटेल."

सूर्यमुखी म्हणाली, "बाबा, मला तुमच्या इच्छेविरुद्ध जायचं नाहीय. पण इतर राजकुमारींप्रमाणे स्वयंवर मांडून कुणाच्या गळ्यात माळ घाळणंही पसंत नाही मला. तुम्ही कृपा करून राज्यात अशी दवंडी पिटायची व्यवस्था करा की, मला खड्गयुद्धात हरवू शकणाऱ्या बहादुराशीच मी विवाह करीन."

नाइलाजाने राजा शिवसेनने राज्यात तशी घोषणा करवली. विवाहाच्या बाबत सूर्यमुखीचा हा प्रस्ताव पाहून अनेक राजकुमार खूपच खूष झाले.

काही राजकुमार सूर्यमुखीशी लढून, दणदणीत पराभव पत्करून परत गेले, तर काही तिच्या हातातील तलवारीचा

वेग पाहून भिऊन निघून गेले.

परन्तु क्रान्तिपुरचा युवराज जयन्त मात्र चांगलाच हुशार होता. खड्गयुद्धात तो चांगला प्रवीण होता. तरीही सूर्यमुखीच्या खड्गयुद्ध कलेकडे त्याने जराही दुर्लक्ष केले नाही. एका सामान्य माणसाच्या वेषात सूर्यमुखीच्या राज्यात येऊन सूर्यमुखीच्या खड्गयुद्धाचे हात व तिच्या चाली यांचं त्याने बारकाईने निरीक्षण केलं. सूर्यमुखी राजकुमारांशी युद्ध करताना जिंकल्यावर चार-दोन वेळा त्याने आनन्दाने टाळ्याही पिटल्या.

सूर्यमुखीच्या कलेतले डावपेच नीट निरखून जयन्तने त्यावर मात करण्याच्या

दृष्टीने विचार करण्यात काही वेळ घालवला; अन् तो आपल्या राज्यात परत गेला. नंतर जयंत राजपुत्र-वेषात पुन्हा विजयपुरीला गेला व सूर्यमुखीशी युद्ध करण्याची इच्छा त्याने प्रकट केली.

जयन्त व सूर्यमुखी यांच्यात घनघोर लढाई झाली. 'जयन्त ही खड्गयुद्धात आपल्यापेक्षा तिळभरही कमी नाही.' हे सूर्यमुखीच्या लक्षात आलं. तेव्हां तिने आपल्या हातच्या अगदी खास अशा हातांचा उपयोग करून जयन्तच्या हातातील तलवार अडवून देण्याचा प्रयत्न केला. परन्तु जयन्तही अगदी सावध होता. क्षणभरात आपल्या नवीन चालीने तिच्यावर प्रतिहल्ला केला.

आता सूर्यमुखीने जयन्तच्या चेहऱ्याकडे नीट पाहिलं. तिनं पटकन ओळखलं की, काही दिवसांपूर्वी सामान्य वेषात प्रेक्षकात बसून, आपल्या चाली पाहून कौतुकाने टाळ्या वाजवणारा माणूस म्हणजे हा राजकुमार जयन्तच! आपल्याला स्पर्धेत हरवण्यात त्याने कसं यश मिळवलं हे तिनं बरोबर ओळखलं. जयन्तशी विवाह करायला नकार देत ती म्हणाली, "हे राजकुमार, खड्गयुद्धात तू मला हरवलंस म्हणून मी तुझं अभिनन्दन करते. परंतु आपला विवाह धर्मसम्मत होणार नाही, हे तुला सांगताना मला वाईट वाटतंय."

सूर्यमुखीचं हे बोलणं ऐकून जयंत क्षणभर चकित झाला! पण तो फक्त इतकंच म्हणाला, "होय, तुमचं म्हणणं बरोबरच आहे. मी आता आपल्या राज्याकडे परत निघतो. आज्ञा असावी!" अन् मोठ्या भक्तिभावाने सूर्यमुखीला नमस्कार करून राजकुमार जयन्त तिथून निघून गेला.

इथे आपली गोष्ट संपवून वेताळ म्हणाला, "राजा, खड्गयुद्धात मला हरवणाऱ्याशी मी विवाह करीन, अंशी सूर्यमुखीने घोषणा केलेली होती. पण तिनं विजय मिळवणाऱ्या जयन्तशी विवाहाला नकार दिला. तिनं असं का बरं केलं? यात तिचा अहंकार, गर्विष्टपणाच दिसतो ना? इथं आणखी एक असंबद्धता दिसून येते-विजयी राजकुमार जयंतला तिनं दिलेली शाबासकी! आता जयंतच्या बाजूने विचार करून पाहू. इथे त्याच्यात आत्माभिमानाचा पूर्णतः अभाव दिसून येतो. इतकंच नव्हे, त्याचं वागणं एकाद्या बुद्धिहीनासारखं वाटतं. हे सारं विचित्रच नाही वाटत? या शंकाचं जाणत असूनही तू बरोबर अुत्तर दिलं नाहीस, तर तुझ्या मस्तकाच्या चिंध्या चिंध्या होतील."

राजा विक्रम तावडतोब अुत्तरला, "जयन्तनं अन्य राजपुत्रांप्रमाणे तावडतोब लढत दिली नाही. त्याने गुप्तवेषात येअून राजकुमारीच्या खड्गविद्येतली कुशलता अभ्यासली. असं करणं म्हणजे गुरुसमीप शिष्याचं अध्ययन झाल्यासारखं होतं. अशा प्रकारे प्रत्यक्ष रूपानं नव्हे, पण परोक्ष रूपानं सूर्यमुखी तर जयंतची गुरूच झाली! त्यामुळे आता त्यांचा विवाह धर्मसम्मत होअूच शकत नाही. त्याला आपला शिष्य मानूनच तिनं त्याचं अभिनन्दन केलं. जयंतला बुद्धिहीन म्हणणं योग्य नव्हेच! अुलट तो चांगलाच कुशाग्रबुद्धीचा आहे, हे दिसून येतं. म्हणूनच तिथून निघून जाताना त्याने आपली गुरु सूर्यमुखी हिला आदराने नमस्कार केला. तेंव्हा आपल्याला हे कळून येतंय की सूर्यमुखीही अहंकारी नाहीय अन् जयन्तही बुद्धिहीन नव्हे. त्यांच्या बाबतीत असा गैरसमज योग्य नव्हे."

अशा तऱ्हेने बरोबर अुत्तर दिले, तरीही विक्रमचा मौनभंग झाल्यामुळे वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला अन् पुन्हा आपल्या पहिल्या फान्दीला लटकू लागला.

कल्पित

कोंडिबाचा अनुभव

एके दिवशी सोमपुर गावचा तलाठी आणि त्याचा नोकर कोंडिबा शेतातून परत येत होते. ते जेव्हा रामाच्या देवळापाशी पोंचले तेव्हा त्यांना तिथे एक ब्राह्मण भेटला. तलाठ्याला नमस्कार करून तो म्हणाला- "मी सोमपुरात नव्यानेच आलो आहे. आपल्या घरी माझ्या निवासाची सोय झाली तर शांतिपूर्वक आपले काम उरकून गांवी परत जाईन. कराल एवढी मेहेरबानी?"

तलाठ्याने ब्राह्मणाकडे बारकाईने पाहिले नि म्हणाला– "वडीलधारी माणसं संगतात की आपण जे अन्न खातो, त्यावर आपलं नाव लिहिलेलं असतं. माझ्या घरातील काही अन्नावर आपलं नाव लिहिलेलं असावं असं दिसतंय!"

तलाठ्याची प्रशंसा करीत ब्राह्मण उद्गारला–"आपण खरोखर मोठे धर्मात्मा आहात!"

नंतर तिघे जण तलाठ्याच्या घरी आले. त्यावेळी गावातील मंदिराचा पुजारी तेथे आला होता. तलाठ्या बरोबर आलेला ब्राह्मण पाहून पुजारी त्याच्याशी गप्पा-गोष्टी करू लागला. दोघांचं दूरचं काही नातं निघालं!

तेव्हा पुजारी तलाठ्याला म्हणाला–"भाऊराव,आपल्या बरोबर आलेले हे पाहुणे माझे दूरचे नातेवाईक आहेत. आता यांना माझ्या घरी जेऊ घालूनच आपल्याकडे पोचवीन मी!"

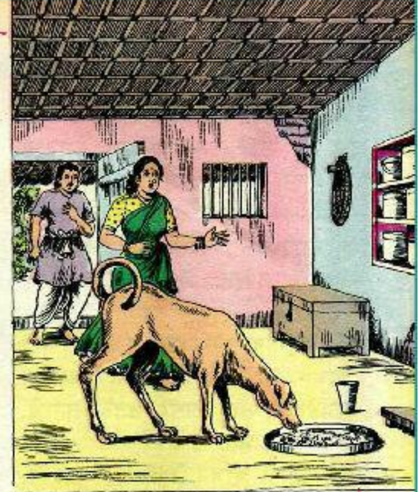
तलाठ्याने ही विनंती मान्य केली. ब्राह्मण पुजाऱ्याबरोबर त्याच्या घरी गेला.

ते दोघे तेथून रवाना झाल्यावर कोंडिबा तलाठ्याला म्हणाला–"मालक, केवळ आपल्या घरातील अन्नावरच नव्हे, तर या पुजाऱ्याच्या घरातील अन्नावर ही ब्राह्मणाचं नाव लिहिलेलं दिसतंय!"

तलाठ्याच्या लक्षात आलं की आपला नोकर कोंडिबा आपली थोडी टिंगल करतो आहे. तो हसत हसत म्हणाला–"हे बघ कोंडिबा, मी जे काही म्हणालो त्यात तुला संशय यायचं काही कारण नाही. कधी कधी आपल्या पुढे आलेलं जेवण ही आपल्या नशिबात नसतं. आणि जरा बारकाईने विचार केला तर असे लक्षात येईल की आपण जे अन्न खातो त्यातील प्रत्येक पदार्थावर आपलं नाव लिहिलेलं असतं. केवळ अनुभवच याला साक्षी आहे."

कोंडिबाने रात्र भर तलाठ्याच्या घरी काम केले, नि आपल्या घरी परतला. विहिरीतून पाणी काढून स्नान केलं आणि जेवायला बसला. त्याचं भोजन वाढलं जात होतं, एवढ्यात घराबाहेरून कोणी तरी त्याला बोलवलं. जरा चिडून कोंडिबा उठून बाहेर आला. मागोमाग त्याची बायको ही आली.

दरम्यान मागच्या दरवाजाने एक कुत्रा खोलीत शिरला नि कोंडिबा साठी ताटात वाढलेले अन्न खाऊ लागला. कोंडिबाच्या अगोदर त्याची बायको खोलीत परत

आली, कुत्र्याला शिव्या दिल्या आणि त्याला हाकलून लावलं.

कोंडिबा घरात आला. झालेला सर्व प्रकार त्याने पाहिला. पण त्याला थोडं ही वाईट वाटलं नाही. तो म्हणाला–"वा, मालकांनी सांगितलं तसंच झालं अगदी! भोजनातील प्रत्येक पदार्थावर खाणाऱ्याचं नाव लिहिलेलं असतं. कुत्र्याने जे अन्न खाल्ले, त्याच्यावर त्याचे नाव लिहिलेले असले पाहिजे. आता काय करायचं? चल, पुन्हा स्वयंपाक कर झालं."

हे ऐकून कोंडिबाच्या बायकोला खूप राग आला. म्हणाली-"नका सांगू मला तुमचे तत्त्वज्ञान! घरात एक तांदुळाचा

पुरुषोत्तम बापट

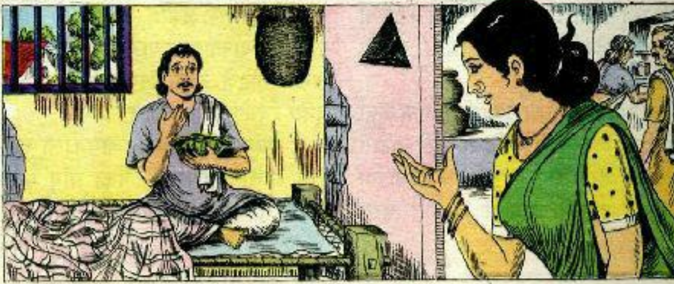
दाणा शिल्लक नाही. आता भात कांडून तांदूळ काढायची ताकत माझ्यात नाही. आता थोडं पाणी पिऊं नि झोपून जाऊ."

एक दीर्घ श्वास सोडून कोंडिबा म्हणाला—"आज परमेश्वराने तांदूळांवर माझे नाव लिहिले नसावे. टिंगल करीत मी काही बोललो ते मलाच भोवलं चांगलं. उद्या मालकांना जरूर सांगेन मी हे सगळं!"

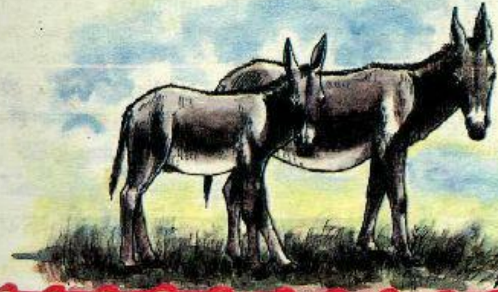
एवढ्यांत घरासमोर एक बैलगाडी थांबल्याचा आवाज आला. गाडीतून कोंडिबाचे सासू-सासरे उतरू लागले. कोंडिबाला मोठं आश्चर्य वाटलं. आता यांच्यासाठी भोजन तयार केलं पाहिजे, भात कांडायला बायकोला मदत केली पाहिजे. दिवसभर तलाठ्याच्या शेतात काम करून बिचारा थकला होता. आता हे काम करायची ताकत त्याच्यात नव्हती.

कोंडिबा सासू-सासऱ्यांशी थोडं बोलला नि खाटेवर जाऊन आडवा झाला. त्याने कण्हायला सुरुवात केली. पण थोड्याच वेळात त्याची बायको हंसत जवळ येऊन म्हणाली—"उठा, वडीलधारी माणसं सांगतात की भोजनावर नक्कीच आपलं नाव लिहिलेलं असतं, आणि ते भोजन आपल्याला शोधून काढून जवळ येतं बघा. माझे आई-वडील क्षेत्र श्रीशैल्यच्या शंकराची पूजा बांधून आलेले आहेत. प्रसाद म्हणून त्यांनी खूप मिठाया नि पक्वान्ने आणली आहेत. चला, पोटभर खाऊं या!"

हे ऐकून कोंडिबाच्या जिवात जीव आला. मोठ्या भक्तियुक्त अंतःकरणाने प्रसाद ग्रहण करीत तो म्हणाला—"हे परमेश्वरा, कुठे उत्पन्न झालेलं हे धान्य! तुझ्यासमोर नैवेद्य म्हणून आलं आणि आता माझ्या तोंडात पडत आहे. आता मी मानलं की भोजनातील प्रत्येक पदार्थावर तू खाणाराचं नाव लिहितोस!" प्रायश्चित्त म्हणून कोंडिबाने दोन आपल्याच थोबाडीत मारून घेतल्या.

चांदोबा परिशिष्ट-५०

भारताचे पशु-पक्षी

घोड्याची विवेक-बुद्धि असणारी गाढवे

आपण नेहमी पाहतो की मूर्ख माणसांना गाढव म्हणून त्यांची चेष्टा केली जाते. परंतु गाढव खरोखर बुद्धिहीन नसते. गाढव हा घोड्याच्याच जातीचा एक प्राणी आहे आणि आपले पालन करणाऱ्या मालकाचे प्रेम त्याला चांगले समजते. घोड्याच्या जातीच्या गाढवात घोड्याप्रमाणेच विवेक-बुद्धि असते. माणसाने दिलेले इशारे समजून त्याप्रमाणे सूचनांचे पालन गाढव करते. मनुष्याबद्दल गाढवाच्या मनात थोडे भय ही असते.

आपल्या देशातील जंगली गाढवे काही 'खास' असतात. गुजरात राज्यातील कच्छच्या रणात ही मोठ्या संख्येने आहेत. कच्छचे रण जवळ जवळ एक हजार चौरस मैलाच्या क्षेत्रात पसरलेले ओसाड वाळवंट आहे. प्राचीन काळी ही जंगली गाढवे कच्छच्या रणातच नव्हे तर पर्शिया व सीरिया देशात ही आढळत. आता मात्र ती तेथे दिसत नाहीत.

जवळ जवळ चार फुट उंचीच्या या आशियातील जंगली गाढवांच्या अंगावर पिवळसर अशा अक्रोडाच्या रंगाचे केस असतात. मानेपासून शेपटीपर्यंत भुरकट रंगाचे दाट केस यांच्या शरीरावर असतात. शरीराचा खालचा भाग पांढुरका असतो. आपल्याकडील ठेंगण्या गाढवांपेक्षा या जंगली गाढवांचे कान लहान असतात. काश्मीरमधील लडाख भागात दिसणाऱ्या तिबेटी जंगली गाढवांचा रंग लाल-भुरकट असतो. जंगली गाढवे माणसांना पाहून घाबरतात. माणसांना लांबूनच पाहून सावध होऊन ताशी ५५ मैलांच्या वेगाने दूर पळून जातात.

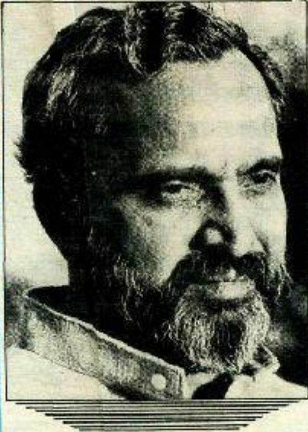

आधुनिक भारतीय साहित्य

कर्नाटकांतील एका जुन्या आचार-परायण ब्राह्मण वस्तीत प्राणेशाचार्य रहात असत. ते एक कर्मठ वैदिक पंडित होते आणि परंपरागत रूढीचे कठोरपणे पालन करीत. त्यांची पत्नि अर्धांग-वायूने आजारी असे. ते प्रेमाने सतत तिची सेवा-सुश्रूषा करीत.

याच वस्तीत नारायणप्पा नावाचा एक दुसरा ब्राह्मण रहात असे. तो अनैतिक व संप्रदाय-विरुद्ध अशी अनेक कामें करी. तो दारू पीत असे, मांसभक्षण करीत असे आणि आदरणीय लोकांशी असभ्य वर्तन करी. त्याची एक सुंदर प्रेमिका होती-चंद्री ।

'संस्कारा' : परंपरा विरुद्ध भावावेशाची कथा

एकाएकी नारायणप्पाला मृत्यु येतो. चन्द्री प्राणेशाचार्यांना ही खबर देते आणि त्यांना नारायणप्पाची अन्त्यक्रिया करण्याची व्यवस्था करण्याची विनंती करते. प्राणेशाचार्यांपुढे मोठीच नैतिक समस्या येऊन ठाकते.

नारायणप्पा नैतिक दृष्ट्या पतित माणूस आहे. अशा पापी अनैतिक ब्राह्मणाच्या प्रेताला संप्रदायप्रेमी ब्राह्मणांनी स्पर्श करावा काय? तसेच या व्यभिचारी ब्राह्मणाची उत्तरक्रिया शास्त्र-शुद्ध रूपाने करावी काय? असे अनेक प्रश्न प्राणेशाचार्यां पुढे उभे राहिले.

चन्द्री आपले सर्व दागिने काढून ब्राह्मणांपुढे ठेवते आणि त्यांना नारायणप्पाच्या पार्थिव देहाचा अग्नि-संस्कार करण्याबाबत विनविते. पण हे कार्य करण्यासाठी धाडसीपणे कोणी ही ब्राह्मण पुढे येत नाही. ही समस्या कशी सोडवावी या विचाराने प्राणेशाचार्य मनोमनी व्याकुल होतात. ते धर्म शास्त्रावरील अनेक ग्रंथाची पाने चाळतात, पण समस्या काही सुटत नाही. चन्द्रीला आपले दागिने घेऊन जाला सांगून ते स्वतः हनुमान-मंदिरात जातात आणि काही मार्ग सापडावा अशी परमेश्वरापाशी

प्रार्थना करतात. अगतिक होऊन बिचारे घरी परततात. रस्त्यात त्यांना आपली वाट पाहणारी चंद्री दिसते. त्यांना तिच्याबद्दल सहानुभूति वाटते. प्राणेशाचार्यांवरील भक्तीमुळे ती लवून त्यांना चरण-स्पर्श करते. तेव्हा ते चन्द्रीला प्रेमाने उठवतात. त्यांच्या मनात चंद्रीबद्दल प्रेम निर्माण होते. प्राणेशाचार्यांच्या मनात आता शंका निर्माण होते की या घटने नंतर आपण धर्मनिष्ठ सद्ब्राह्मण आहोत का?

चंद्री तेथून थेट शूद्रांच्या वस्तीत जाते आणि त्यांना पैशांचा लोभ दाखवून नारायणप्पाच्या दहन-संस्काराबाबत प्रार्थना करते. नारायणप्पाच्या प्रेताला स्पर्श केला तर ते अपवित्र होईल व आपणास पाप लागेल अशा भीतीने कोणी ही शूद्र या कामासाठी पुढे येत नाही.

शेवटी चन्द्री एका मुसलमानाच्या मदतीने प्रेताचा अग्नि-संस्कार करते. काही ब्राह्मण अमळ विलंबाने नारायणप्पाचा दाह-संस्कार करण्याचा निर्णय घेतात, पण तोपर्यंत सर्व उत्तर-क्रिया झालेली असते.

प्राणेशाचार्यांच्या पत्नीचा मृत्यु होतो. आपल्याकडून झालेल्या अपराधाचे जसे काही प्रायश्चित्त करण्यासाठी प्राणेशाचार्य देशाटन करण्यासाठी निघतात.

यू.आर.अनंतमूर्ति कानडी भाषेतील सुप्रसिद्ध लेखक आहेत. सन १९३१ मध्ये यांचा जन्म झाला. त्यांची सुप्रसिद्ध कादंबरी 'संस्कारा'ची ही कथा आहे. ही कादंबरी नीतीच्या नावावर पसरलेल्या अंधविश्वासांकडे आपले लक्ष आकर्षित करते. मानवी स्वभावाचे जिवंत चित्रण आपणास या कादंबरीत आढळते. खरी मानसिक परिपक्वता व आत्मशुद्धि यांवाचून केवळ बाह्य आचार-संप्रदायांचे पालन केल्याने माणसाच्या स्वभावात फरक पडत नाही. या सत्याचे प्रमाण म्हणजे प्राणेशाचार्य!

तुम्हाला माहीत आहे?

१. दक्षिण भारतात एका ठिकाणी डोंगरात एक जैन-मंदिर बनविण्यात आले होते. ते कोठे आहे?
२. एका जातीच्या सापाला 'उडणारा साप' का म्हणतात?
३. जगात अत्यंत उंच जागी उमलणारं फूल कोणतं?
४. रेफ्रिजिरेटरचा शोध कोणी लावला?
५. आपल्या देशातील एका नदीला चार नांवे आहेत. ती नदी कोणती? ती चार नावं कोणकोणती?
६. ग्रंथालयाची स्थापना करणारा सर्वप्रथम ग्रीकवासी कोण?
७. गुरु नानक जेव्हा भक्ति-गीते गात असत, तेव्हा त्यांच्या शिष्यांपैकी एक त्यांना 'रबाब' वर साथ करीत असे. त्या शिष्याचे नाव काय?
८. माणूस दर मिनिटाला सरासरी किती वेळा श्वास घेतो?
९. दक्षिण विंध्याचलाच्या सर्वोच्च पर्वत-शिखराचे नाव काय?
१०. जिंकणारा मागे सरकतो व पराभूत झालेला पुढे येतो, असा खेळ कोणता?

उत्तरे

१. तमिलनाडु राज्यातील पुदुकोट्टै जिल्ह्यातील सित्तनवासल. पल्लव राजा महेन्द्रवर्माने सुमारे १४०० वर्षांपूर्वी याची रचना केली.
२. आपले शरीर रिबिनीप्रमाणे वाळवून एका झाडावरून दुसऱ्या झाडावर हा हवेतून उडी मारतो, म्हणून.
३. उत्तर प्रदेशातील गढवाल प्रदेशात सुमारे ६४०० मीटर उंचीवर उमलणारे फूल-'एर्मेनिया हिमालयेसिस'.
४. जर्मनीतील म्यूनिचचा रहिवासी कार्ल लिंडे-फ्रेड्रिक स्किपरने सन १८७० मध्ये याचा शोध लावला.
५. महानद ब्रह्मपुत्रा. हिमालयातील मानस सरोवरात उगम पावून बंगालच्या उपसागरात विलीन होणारी ही नदी तिबेटात 'त्सांग पो', अरुणाचल प्रदेशात 'डी यांग' व 'सियांग' आणि बंगाल मध्ये 'मेघना' नावाने ओळखली जाते.
६. युरिपाइडस (ई.पू. ४८० ते ४०६)
७. 'मार्दना' नावाचा एक मुसलमान शिष्य.
८. सरासरी १५ ते १८ वेळा. व्यायाम करीत असताना अर्थात् यात फरक पडतो.
९. केरळ मधील मलबार भागात पश्चिम घाटावर असलेले 'आनाइमुडी' अथवा 'गजशिख' नि त्याची उंची आहे-२,७०० मीटर.
१०. जूडो.

धन देणारी पिशवी

केशव आणि जानकी नावाच्या जोडप्याला एकच मुलगा होता चन्द्रसेन. तो बुद्धिमान होता, पण होता एक नंबरचा आळशी. म्हणून लोक त्याची बदनामी करीत.

दरम्यान जानकीचा एक जवळचा नातेवाईक सूर्यदेव तिथे आला. गप्पांच्या ओघात जानकी आपल्या मुलाच्या आळशीपणाबाबत त्याच्याशी बोलली.

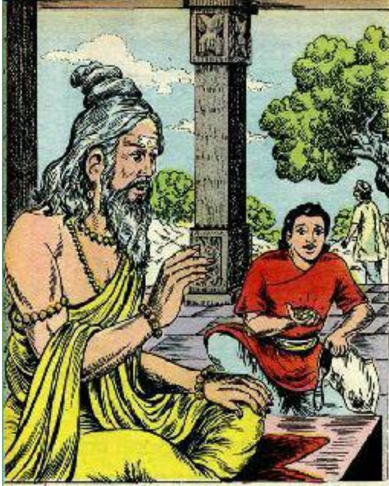
सूर्यदेवला चन्द्रसेनबद्दल विशेष आपुलकी होती, कारण आपली मुलगी पार्वती हिच्याशी त्याचा विवाह व्हावा अशी त्याची इच्छा होती. म्हणून दुसऱ्या दिवशी सूर्यदेवने चन्द्रसेनला आपल्या जवळ बोलवलं आणि थोडा हितोपदेश देण्याचा प्रयत्न केला.

चन्द्रसेनने स्पष्टपणे सांगून टाकलं- "खूप पैसा मिळवावा नि आई-वडिलांना सर्व प्रकारे सुखी बनवावं अशीच माझी इच्छा आहे. म्हणून आपण असा विचार करीत असाल की पैसे मिळवण्याची माझी इच्छाच नाही, तर ते मात्र एकदम चुकीचं आहे. मला खूप पैसा कमवायचाय!"

यावर आश्चर्याने सूर्यदेवने विचारले-"तुला पैशांची कुठे कमतरता आहे, बेटा? तुझ्या वडिलांची सारी संपत्ति तुझीच तर आहे. माझी एकुलती एक मुलगी पार्वती हिचे तुझ्याशी लग्न झाले, म्हणजे माझी सारी संपत्ति तुलाच नाही का मिळायची? हे सगळं तुला पुरायचं नाही का?"

सूर्यदेवच्या या बोलण्यावर चन्द्रसेन अमळ गप्प बसला, नंतर त्याने आपल्या मनातील गोष्ट प्रकट केली-"मला क्षमा करा, मी आपल्या पार्वतीशी लग्न करू शकणार नाही. कारण रामराजची मुलगी

प्रमोद दलाल

मालती हिच्यावर माझे प्रेम आहे व मी तिच्याशी लग्न करणार आहे."

रामराज त्या गांवातील एक फार श्रीमंत माणूस होता आणि त्याची मुलगी मालती सौंदर्यवती म्हणून प्रसिद्ध होती.

चन्द्रसेनच्या तोंडून मालतीचं नाव ऐकून सूर्यदेव प्रमाणेच चन्द्रसेनच्या आई-वडिलांना ही आश्चर्य वाटलं. ते पाहून चंद्रसेन हसत त्यांना म्हणाला-"रामराजचं मन वळवण्यासाठी मी अपार संपत्ति मिळविण्याचा प्रयत्न करणार आहे. मी इतकं धन कमवीन की सर्वत्र अति श्रीमंत म्हणून प्रसिद्ध होईन आणि मग रामराज आपण होऊन मला आपला जावई बनविण्याचा प्रयत्न करील. दर वर्षी कार्तिक महिन्यात महर्षि शिवानंद स्वामी इथे येतात. मी त्यांना भेटून आपले नशीब आजमावणार आहे." असं बोलून चन्द्रसेन तेथून निघून गेला.

दिवस जात राहिले आणि चन्द्रसेन ज्या क्षणाची वाट पहात होता, तो शुभ क्षण आला. महर्षि शिवानन्द स्वामी चन्द्रसेनच्या गावी आले. चन्द्रसेन स्वामीजींना भेटला आणि आपल्या मनातील इच्छा त्यांना सांगितली.

मंद-स्मित करीत स्वामी म्हणाले-"एक आठवडाभर माझा मुक्काम इथेच आहे. तू रोज माझ्याकडे येत जा."

एक आठवडा संपला. रोजच्या प्रमाणे चन्द्रसेन त्याही दिवशी स्वामी शिवानंदांच्या दर्शनासाठी गेला. स्वामीजी चन्द्रसेनच्या हाती एक पांढरी पिशवी देत म्हणाले-"या पिशवीत हात घालून बघ बरं!"

चन्द्रसेनने पिशवीत हात घातला. आश्चर्य, त्याच्या हाती काही सोन्याची नाणी आली. चन्द्रसेनला खूपच आनन्द झाला. त्याने स्वामीजींना विचारलं-"स्वामीजी, मला एक शंका आहे. इतके दिवस माझी परीक्षा पाहून आपण माझी योग्यता जाणलीत. मगच आपण मला ही 'धन देणारी पिशवी' दिलीत. खरं आहे ना?"

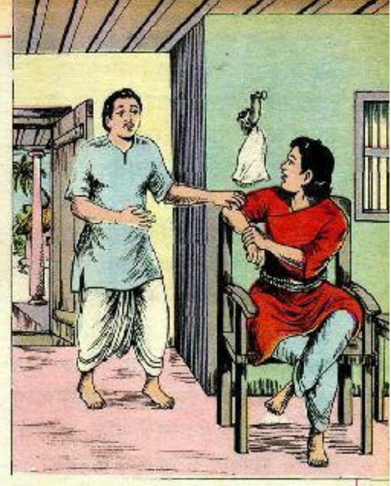
मंद-स्मित करीत स्वामी शिवानंद म्हणाले-"तू जर असं म्हणत असशील, जर तूच सांग ना तुझ्यात काय विशेष योग्यता आहे बरं?"

बेधडक चन्द्रसेननं विचारलं-"स्वामीजी, माझा प्रामाणिकपणा ही माझी योग्यता नाही का?"

"मग काय तुला असं म्हणायचंय की जगातील सर्व प्रामाणिक माणसं परिश्रम न करता पैसे मिळवायला योग्य असतात?" स्वामीजींनी प्रश्न केला.

आता चन्द्रसेन म्हणू लागला-"प्रामाणिकपणा बरोबर हुशारी नि पराक्रम ही असला पाहिजे. मी आपल्या या गुणांमुळे कुटुंबातील सर्वांना तर खुश करीनच, पण कामधेनु व कल्पवृक्ष बाळगणाऱ्या राजा विक्रमाप्रमाणे आपल्या प्रजेची सेवा ही करीन."

शिवानन्द स्वामी चन्द्रसेनची कीव करीत म्हणू लागले-"तुझ्या बोलण्यावरून मी जाणलं की तुझी बुद्धि ज्ञानार्जनाला योग्य नाही. म्हणूनच मी तुला ही पिशवी दिली. आपल्या अनुभवाच्या आधारे तू काही धडा शिकावास असे मला वाटते. एका पंधरवड्याच्या आत तुला ही पिशवी परत

द्यावीशी वाटेल असा माझा अंदाज आहे. तेव्हा मी येथून पन्नास कोसांवर असलेल्या शांतिवनात असेन. तू तेथे ये. तुझं कल्याण होवो."

दुसऱ्या दिवशी सर्वांना समजलं की चन्द्रसेनला एक अद्भुत 'धन देणारी पिशवी' मिळाली आहे.

लोक आपल्या इच्छा-पूर्तीसाठी चन्द्रसेनकडे येऊ लागले. त्यांना अनेक गोष्टींची जरूर पडू लागली व ते चन्द्रसेनला पैसे मागू लागले. मागणी करणारांची संख्या दिवसेंदिवस वाढू लागली.

हे सर्व होत असलं तरी अपेक्षेनुसार

एक गोष्ट घडेना. चन्द्रसेनला वाटलं होतं त्याप्रमाणे रामराज काही त्याला आपला जावई बनविण्याचा प्रस्ताव घेऊन आला नाही. या बाबतीत चन्द्रसेन निराशच झाला. शेवटी चन्द्रसेननेच आपले मित्र कमलकांत व तारासिंह यांना रामराजकडे पाठवलं आणि त्यांच्या मार्फत आपली इच्छा रामराजच्या कानांवर घातली.

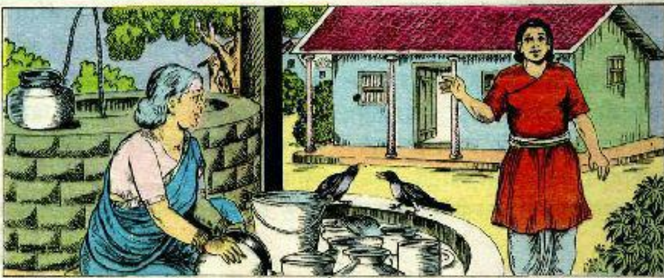
रामराज म्हणाला-"परिश्रम न करता मिळालेल्या धनाने कोणी मोठा होत नसतो. माझा हा विचार तुमया मित्राला सांगा." तेव्हा चंद्रसेनचे डोळे उघडले, त्याच्या डोक्यात लख्ख प्रकाश पडला.

चन्द्रसेनच्या मनात आता विचारांचं काहूर उठलं. तो आता खऱ्या सत्याच्या पातळीवर आला आणि त्याने योग्य दिशेने विचार करायला सुरूवात केली. त्या रात्री त्याला एक स्वप्न पडलं-'पैशांसाठी त्याला आपले जवळपासचे लोक खूप सतावत आहेत, आणि त्यांना नाही म्हटलं तर मारपीट करून ती थैलीच पळविण्याचा प्रयत्न ते करीत आहेत!'

दुसऱ्या दिवशी उठताच चंद्रसेनने आपल्या आईला बोलवून म्हटलं-"आई, मी पार्वतीशी लग्न करायला तयार आहे. या विवाहाची व्यवस्था आता करायला हरकत नाही. मी शांतिवनात जाऊन शिवानंद स्वामींना भेटून येतो."

"शांतिवनात कशासाठी चालला आहेस बेटा?" जानकीने विचारले.

चन्द्रसेनने हसत उत्तर दिले-"आई, केवळ ऐश्वर्यच नाही. तर सुख-शांति ही देईल अशी 'बुद्धि' नावाची अद्भुत पिशवी परमेश्वराने माणसाला दिलेली आहे. म्हणून मला आता या पिशवीची आवश्यकता नाही. मी ही पिशवी स्वामीजींना परत देऊन टाकणार आहे. इथून पुढे मी परेश्वराने दिलेल्या खऱ्या 'धनाच्या पिशवी'चाच उपयोग करीत राहीन."

चलाख मुलगी

एक राजा होता वज्रदत्त. आपल्या प्रजेची सुख-दुःखं जाणण्यासाठी तो वेष पालटून राज्य भर फिरत असे. जनतेला मदत करी. त्याच्या बरोबर त्याचा मंत्री सुबुद्धि नेहमी असे.

एक दिवशी राजा आणि मंत्री वेष पालटून एका गावात हिंडत होते. त्यांना एका झोपडीतून काही निराशेचे सूर ऐकू आले. राजा नि मंत्री थांबून झोपडीतील बोलणी ऐकू लागले.

"काय करावं मला काही समजत नाही. आता परमेश्वरच तुझ्या आईला वाचवू शकेल!" झोपडीतील पुरुष म्हणाला.

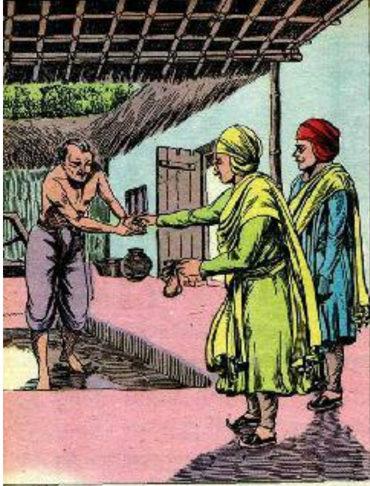
हे निराशेचे बोल ऐकून राजाच्या मनात दया उत्पन्न झाली. राजा व मंत्री दोघे ही झोपडीत दाखल झाले. आत एक गरीब माणूस सचिंत बसला होता आणि त्याची मुलगी रडत होती. जवळच त्या गरीब माणसाची बायको कण्हत आंथरुणावर पडलेली होती.

जेव्हा राजा व मंत्री आत आले तेव्हा त्यांना पाहून गरीब माणूस सादर उठून उभा राहिला.

"तू का बरं इतका दुःखी-कष्टी आहेस? मला सांग, मी तुला शक्य ती मदत जरूर करीन." छद्म वेषांतील राजा म्हणाला.

त्या गरीब माणसाने उत्तर दिले-"महाराज, मी एक अति दरिद्री माणूस आहे. माझी बायको आजारी आहे आणि तिच्यावर उपचार करण्यासाठी माझ्याजवळ पैसा नाही. एकाद्या धर्मात्म्याने जर मला थोडे कर्ज दिले तर एक महिनाभरात मी ते परत करीन. पण मला कोणी कर्ज द्यायला तयार नाही."

२५ वर्षांपूर्वी चांदोबात प्रसिद्ध झालेली गोष्ट

"बरं तर मग मी देतो तुला तेवढी रक्कम." असं म्हणून राजाने मंत्र्याकडे पाहिले. मंत्र्याने आपल्या पिशवीतून वीस अशर्फ्या काढून दिल्या.

गरीब माणसाला मोठं आश्चर्य वाटलं. पैसे घेऊन त्याने विचारले-"आपण कोण, कुठे राहता हे काही मला माहीत नाही. मी कोठे येऊन आपणास पैसे परत करू? आपणास व्याज किती द्यायचं ते ही आपण सांगितलं नाही."

"व्याज देण्याची आवश्यकता नाही. पण कर्जाची रक्कम मात्र एक महिन्यात जरूर परत दे. आज शुक्ल चतुर्थी आहे, पुढील शुक्ल चतुर्थीच्या सायंकाळी गावा बाहेरील गणपतीच्या देवळाजवळ ये. मी तेथे असेन." राजाने सांगितले. नि मग मंत्र्यासह राजा राजधानीला परत आला.

गरीब माणसाला वाटलं की परमेश्वराच्या रूपात हा माणूस आला. आनंदाने त्याने बायकोला औषध-पाणी दिलं. बायको लवकरच आजारातून उठली.

एक महिना संपत आला, कर्जाची रक्कम तो माणूस जमवू शकला नाही. थोडे पैसे कमी पडत होते. अशा परिस्थितीत काही कमी रक्कम देणे त्याला बरे वाटले नाही. म्हणून तो मंदिराकडे गेला नाही. सर्व रक्कम जमली की मगच सर्व कर्ज परत करून क्षमा मागावी असा त्याने विचार केला.

मुदत संपली. पुढील दिवशी म्हणजे शुक्ल पंचमीच्या दिवशी संध्याकाळी राजा आणि मंत्री पूर्ववत् वेष पालटून गरीब माणसाच्या झोपडीपाशी आले. मंत्र्याने बाहेरूनच विचारले-"आत आहे का कोणी?"

तेव्हा झोपडीच्या मालकाची मुलगी बाहेर आली नि त्यांच्याकडे पाहून म्हणाली-"अदृश्य सर्व ठीक आहे. सर्वत्र प्रकाश पसरलेला आहे. कोठे ही अंधार नाही."

या मुलीच्या म्हणण्याचा आशय

राजाच्या लक्षात आला नाही. मंत्री निदान असं दाखवीत होता की त्याला सगळं काही समजलं.

मंत्र्याने तिला विचारले-"तुझे वडील कोठे आहेत?"

"वर चढून भगवान सूर्याचे डोळे झाकण्यासाठी गेले आहेत." तिने उत्तर दिले.

"आम्ही येणार आहोत हे तुझ्या वडिलांना ठाऊक नाही वाटतं?" मंत्र्याने विचारले.

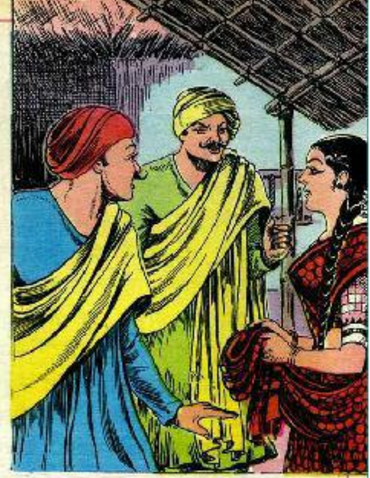
"नाही कसं महाराज? दहा आणि दहाच्या जोडीला दोन कमी असल्यामुळे तोंड दाखवायला लाजून मला असं सांगायला सांगितलंय की ते आपल्याला हात दाखवतील, पण आपणास दहा वेळा पापण्यांची उघडझाप केली पाहिजे." मुलीने वडिलांचा निरोप सांगितला.

"बेटा, आम्ही कोण हे तुला माहीत आहे?" मंत्र्याने विचारले.

आदरपूर्वक नमस्कार करीत मुलगी म्हणाली-"होय तर, आपण तीन क्षकार!"

"ठीक आहे. आता तू जा नि आपलं काम कर." मंत्र्याने मुलीला सांगितलं आणि राजाला परत निघायला सुचवलं.

जाताना राजाने मंत्र्याला विचारले-"या मुलीचं बोलणं निदान

मला तरी समजलं नाही. मंत्रीजी, आपल्याला समजलं?"

"होय महाराज, मला सगळं काही समजलं. ही मुलगी गरीब घरची असली तेथे मोठी चलाख आणि बुद्धिमान आहे." मंत्री म्हणाला.

राजाने विचारले-"बरं आहे, पण ती मुलगी म्हणत काय होती?"

"आपल्याला पाहताच त्या मुलीने सांगितले-'अदृश्य' सर्व ठीक आहे. म्हणजे तिच्या आईचे प्राण वाचलेले आहेत. 'अदृश्य' शब्दाचा उपयोग तिने प्राणांसाठी केलं, सुख व दुःख यांसाठी तिने 'प्रकाश' व 'अंधकार' हे शब्द

वापरले, आणि ती म्हणाली-आता कोणत्याही कष्टाविना त्यांचे दिवस आरामात चालले आहेत. वडिलांच्या बाबत विचारल्यावर ती म्हणाली की ते भगवान सूर्याचे डोळे झाकायला गेले आहेत. 'भगवान सूर्याचे डोळे' म्हणजे कडक ऊन्ह, उन्हापासून बचाव करण्यासाठी झोपडीचे छत दुरुस्त करायला तो गेला आहे. झोपड्यांच्या छतांना झावळ्या बांधून देणं हा एक त्याचा व्यवसाय आहे. नंतर तिनं सांगितलं की वीस अशर्फ्यांना दोन कमी पडत होत्या, म्हणून शरमेने तिचे वडील आपल्याला भेटायला आले नाहीत. जेव्हा सगळी रक्कम ज़मा होईल तेव्हा तो येईल असा निरोप त्याने आपल्या मुलीबरोबर दिला. हात दाखवण्याचा इथं हाच अर्थ आहे. तिनं सांगितलं की आपल्याला दहा दिवस थांबलं पाहिजे. दहा वेळा पापण्यांची उघडझाप करणं याचा अर्थ दहा दिवस वाट पाहणं." मंत्र्याने मुलीचे सर्व म्हणणे स्पष्ट करून सांगितले.

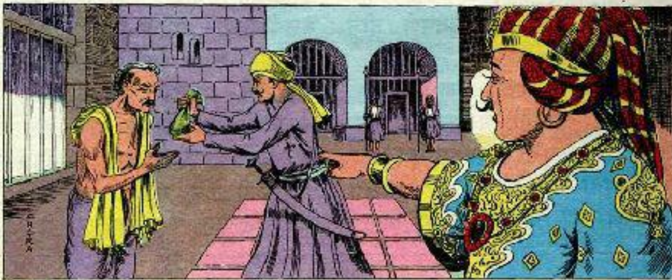
राजा म्हणाला-"ठीक आहे, पण तीन क्षकार म्हणजे काय?"

तेव्हा मंत्र्याने उत्तर दिले-"आपण तिचे रक्षक, शिक्षक नि भक्षक आहोत. आपणच ते तीन क्षकार!"

"मंत्रीजी, मला त्या मुलीचं बोलणं काहीच समजलं नाही. तुम्हाला सर्वच्या सर्व लख्ख समजलं. तुमच्या चातुर्याची तारीफ करावी तेवढी थोडीच!" राजा म्हणाला.

या चलाख व बुद्धिमान मुलीच्या उत्तरांवर राजा इतका खुश झाला की त्याने दुसऱ्या दिवशी त्या गरीब माणसाला बोलवून घेतलं आणि त्याला सांगितलं-"तू आता कर्ज परत करण्याची आवश्यकता नाही. मी तुला थोडं धन देतो, तू आणि तुझी मुलगी आता आरामात रहा."

राजाने त्याला एक हजार स्वर्ण-मुद्रा देऊन रवाना केलं.

हनुमानाने सूक्ष्म रूपाने पाताळ-लंकेचे सिंहद्वार पार केले व त्याने आतील नगरीत प्रवेश केला. एका दिशेला बराच गोंधळ चालू असल्याचे त्याने ऐकले. म्हणून तो त्या दिशेने चालू लागला.

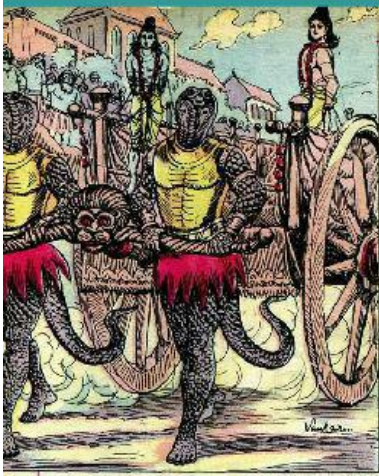
एका जागी एका पर्वतातील गुहेत अद्‌भुत कोरीव काम करून काली मातेचं मंदिर बनवण्यात आलं होतं.

मंदिराच्या परिसरात ढोल, डमरू नि डफळी वगैरे वाद्ये वाजत होती. उद्या सकाळी काली-मातेला राम-लक्ष्मणाचा बळी देण्यासाठी ही सगळी तयारी चाललेली होती हे लक्ष्मणाच्या लक्षात यायला वेळ लागला नाही. लगेच हनुमानाने एका छोट्या पालीचं रूप धारण केलं नि काली-मातेच्या गाभाऱ्याच्या छतावर तो जाऊन बसला. काली-मातेच्या मूर्तीच्या ठीक वरच्या बाजूला एक छिद्र होतं. त्यातून हनुमानाने मंदिराच्या गाभाऱ्यात उडी मारली.

काली-मातेची मूर्ति चांगली उंच होती आणि तिचं रूप उग्र होतं. हनुमान त्या मूर्तीच्या समोर जाऊन उभा राहिला आणि आपल्या रौद्र रूपात त्याने देवीला प्रश्न केला-"हे काली-माते! तुला राम व लक्ष्मण यांचाच का बळी पाहिजे?"

काली-मातेने सौम्य रूपात हनुमानाला दर्शन दिले व म्हणाली-"हनुमान, महिरावणाचा अंतिम दिवस जवळ येत चालला आहे. तुझा जय होवो." असा

३१. राम व लक्ष्मण यांचे रक्षण

आशीर्वाद देऊन काली-माता अंतर्धान झाली.

काली-मातेचा आशीर्वाद मिळाल्यावर हनुमानाला खूप आनंद झाला. काली-मातेच्या गाभाऱ्याचे दरवाजे बंद करून, हनुमान स्वतः मूर्तीच्या मागे जाऊन बसला. आता पुढे काय होतंय याची तो वाट पाहू लागला.

याच वेळी महिरावणाच्या अंतःपुरात एक दुसरीच गडबड चालू होती. राम-लक्ष्मणाचा बळी दिल्यावर चंद्रसेना व महिरावण यांच्या विवाहाची तयारी जोरात चालू होती. अंतःपुराचे संरक्षण करणारी कंटकी नावाची राक्षसी मोठ्या उत्साहाने चंद्रसेनेचा साज-शृंगार करीत होती.

राजमहालाच्या प्रांगणात एक नवीन हालचाल सुरू झाली. छोट्या आकारातील राम व लक्ष्मण यांना त्यांच्या खऱ्या स्वरूपात बदलण्यात आले. त्यांना एका गाड्यावर चढवण्यात आलं. तेथील उंच खुंटांना त्यांना बांधून ठेवण्यात आले. ती गाडी ओढण्याचं काम सर्पाकृति दोन भुतं करीत होती. अशा रीतीने राम व लक्ष्मण यांना मिरवणुकीच्या थाटात कालीमंदिराकडे नेलं जात होतं.

राक्षसांचा आनंद-घोष ऐकून त्याचं कारण चन्द्रसेना समजली. ती उठली आणि कंटकीने तिला आडवण्यापूर्वीच ती राजमहालाच्या प्रांगणांतून राजमार्गावर आली. तेव्हा गाडीवर खुंट्याला बांधलेला, पिवळे वस्त्र परिधान केलेला, व कपाळावर शेंदूर लावलेला राम तिला दिसला. चंद्रसेनेला अतिशय वाईट वाटलं आणि दुःखावेगाने ती मूर्च्छित होऊन तेथेच कोसळली.

चन्द्रसेनेच्या मागे पळत येणाऱ्या कंटकीचा राग अनावर झाला आणि अगोदरच बेशुद्ध असलेल्या चन्द्रसेनेला ती चाबकाचे फटकारे मारू लागली. तरी पण चन्द्रसेना शुद्धीवर आली नाही. निरुपायास्तव कंटकीने तिला आपल्या

खांद्यावर उचलले व महालात आणून एका खोलीत कोंडून ठेवले.

काली-मातेच्या पूजा संबंधी कार्यात प्रमुख अर्चिका कंटकीच होती. म्हणून ते आपले काम करण्यासाठी ती जलद गतीने मंदिराकडे निघाली. देवी-चरणतीर्थ नावाने दिले जाणारे मद्य सर्वांना कंटकीच्या हस्तेच प्राप्त होई, मग तो अहिरावण असो की महिरावण!

राक्षसांनी कालीच्या मूर्तीला मद्याने अभिषेक करायला सुरुवात केली. गोल छिद्रातून मद्याचे थेंब पडू लागले, तसे हनुमानाने गाभाऱ्यापर्यंत आपले शरीर वाढविले आणि काली-मातेप्रमाणे आदेश दिला-"आता हा मद्याचा अभिषेक पुरे करा, दुधाचा अभिषेक प्रारंभ करा."

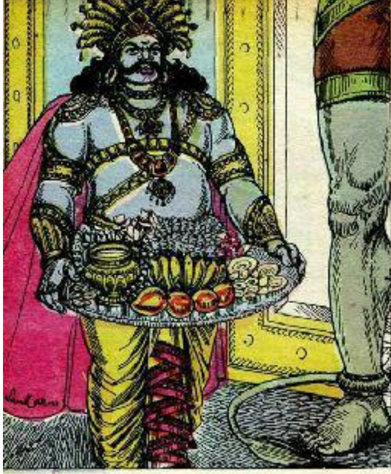
हनुमानाच्या या आदेशाबरोबरच बाहेरील सर्व गोंगाट एकदम शांत झाला. सर्व राक्षसांना काली-मातेने मद्याचा अव्हेर केला याचे आश्चर्य वाटू लागले. सोमसूत्राच्या वाटेने येणारे व तीर्थ-कुंडात पडणारे मद्य पीण्यासाठी राक्षस आपापली पात्रे घेऊन तयार होते.

गाडीवर दोघांनी बांधलेल्या रामाने लक्ष्मणाकडे पाहून मंद स्मित केले. कंटकीने महिरावणाकडे अमळ चिंतातुर नजरेने पाहिले. महिरावणाने आपले डोळे विस्फारून अहिरावणाकडे पाहिले.

अहिरावण डोके हलवून म्हणाला-"महिरावणा, यात आश्चर्य करण्यासारखे काय बरे आहे? राम व लक्ष्मण हे सात्त्विक प्रकृतीचे आहेत ना! मद्याबरोबर हा सात्त्विक आहार योग्य नव्हे. म्हणून काली-मातेने दुधाची मागणी केलेली आहे."

"दादा, तू सांगत आहेस ते ठीकच आहे. रोज देवीचरण-तीर्थ मद्य प्राशन करणारा मी! काली-मातेच्या मनातील गोष्ट इतक्या सहजपणे माझ्या लक्षात कशी बरे येईल?" असं म्हणून महिरावणाने तावडतोब राक्षसांना आज्ञा केली की आज काली-मातेचा अभिषेक

दुधाने केला जावा.

राक्षसांनी दुधाने भरलेल्या घागरी आणविल्या आणि काली-मूर्तीचा अभिषेक दुधाने सुरू झाला. तीर्थकुंडाच्या वरच्या बाजूच्या छिद्राला तोंड लावून हनुमान ते सर्व दूध गटागट पिऊ लागला. यामुळे त्याचा उत्साह व शक्ति वाढू लागली.

थोड्याच वेळात अभिषेक संपला. महिरावण मोठ्या उत्साहाने मंदिराच्या गाभाऱ्यात आला आणि दरवाजातूनच काली-मातेला नम्र प्रणाम करून म्हणाला-"काली माते! आता तुझे दर्शन घेण्याची अनुमति आम्हाला दे."

लगेच आतून एक गंभीर ध्वनि ऐकू आला-"महिरावणा! प्रथम तू आपला थोरला भाऊ अहिरावणाला फळे-फुले घेऊन पूजेसाठी पाठव."

तेव्हा महिरावण आपल्या थोरल्या भावाकडे जाऊन म्हणाला-"दादा, काली-मातेची तुमच्यावर फार कृपा आहे. नैवेद्य घेऊन तिने तुम्हाला आत बोलवलंय!"

आपला पर्वतप्राय स्थूल देह हालवीत, फळां-फुलां बरोबर अनेक स्वादिष्ट खाद्य-पदार्थ व सुवर्ण-पात्रात मध घेऊन अहिरावण मंदिराच्या गाभाऱ्याच्या दरवाजाजवळ पोचला. तेव्हा हनुमानाने दरवाजे उघडले. तो आत पोचताच पुन्हा दरवाजे बंद करून घेतले.

अहिरावण आपल्या हातातील नैवेद्य खाली ठेवू लागताच्च हनुमानाने त्याचा गळा पकडला व दाबून त्याला मारून खाली पाडले. यानंतर अहिरावणाने आणलेल्या खाद्य-पदार्थांवर हनुमानाने यथेच्छ ताव मारला व स्वर्ण-पात्रातील मध पिऊन तो संतुष्ट झाला. आता त्याचा उत्साह द्विगुणित झाला.

हनुमानाने एकदा चारी बाजूंना पाहिले. अहिरावणाचा मृत देह गाभाऱ्यांतील एका कोपऱ्यात ढकलून दिला. नंतर गंभीर स्वरात हनुमान

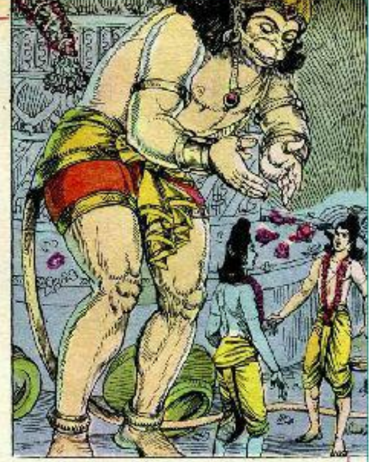
म्हणाला-"महिरावण, आता राम-लक्ष्मणाला आत पाठव. अहिरावण माझा प्रिय भक्त आहे, त्याच्याकडून मला प्रथम मंत्रयुक्त पूजा करून घेतली पाहिजे." आणि हनुमानाने दार उघडले.

महिरावणाने राम व लक्ष्मण यांना गर्भ-गृहात ढकलून दिले. काली-मातेच्या मूर्तीच्या मागे लपलेला हनुमान म्हणाला-"हे रघुकुल-श्रेष्ठ, अगोदर दाराला कडी लावून घ्या, आणि तयार रहा." हे सर्व हनुमान अशा स्वरात बोलला की जणु काली-माताच बोलत आहे.

हे सर्व ऐकून लक्ष्मण आश्चर्याने रामाकडे पाहू लागला. राम मंद-स्मित करून म्हणाला-"लक्ष्मणा, अजून सर्व काही लक्षात नाही आलं तुझ्या? दार आतून बंद करून घे."

लक्ष्मणाने दार लावून घेतले, तेव्हा एकं ध्वनि ऐकू आला-"मूर्तीच्या मागच्या बाजूला या."

राम व लक्ष्मण जेव्हा काली-मातेच्या मूर्तीमागे गेले, तेव्हा तिथे हनुमानाला पाहून आनंदून गेले. लक्ष्मणाला मोठे आश्चर्य वाटले, तेव्हा राम म्हणाला-"लक्ष्मणा, कालीमातेने मद्याचा अभिषेक नाकारून जेव्हा दुधाचा अभिषेक करायला सांगितले, तेव्हाच मी

समजलो की गर्भ-गृहात हनुमान येऊन पोचलेला आहे."

रामाचं हे बोलणं ऐकून आता लक्ष्मणाला ही एकेक गोष्टीचा उलगडा होऊ लागला. हनुमानाने राम-लक्ष्मणांना काली-मातेच्या मूर्तीजवळ ठेवलेले धनुष्य-बाण दाखविले. राम व लक्ष्मण यांनी धनुष्य-बाण उचलले. आता हनुमानाने आपले शरीर वाढवले व राम-लक्ष्मणांना आपल्या भुजांवर बसविले. मूर्तीच्या जवळपास असलेले सर्व बाण ही त्यांनी आपल्या बरोबर घेतले.

मंदिराच्या गाभाऱ्या बाहेर राक्षसांचा गोंधळ चालू होता. राम व लक्ष्मण यांचा

बळी दिला जात असताना ते दृश्य पाहण्यासाठी ते उतावीळ झाले होते. बळी देण्यासाठी निश्चित केलेल्या मूहूर्ताची वेळ संपून गेली होती. तरी पण अहिरावण गाभाऱ्यातून राम व लक्ष्मणांना बाहेर आणीत नव्हता.

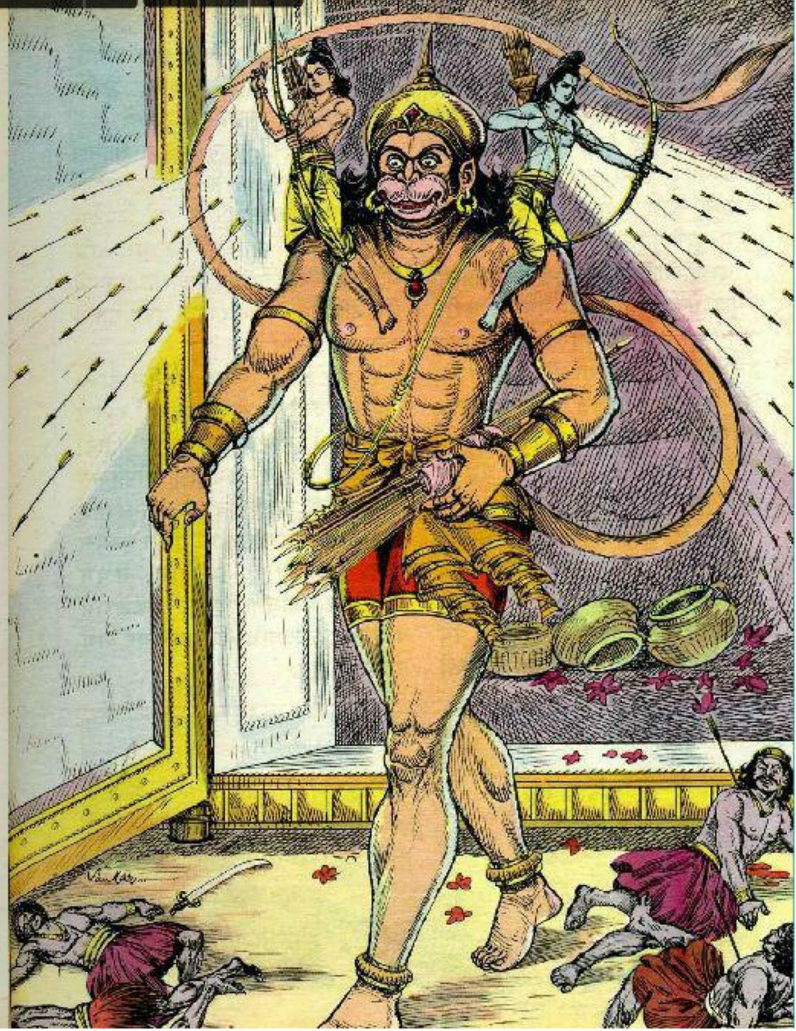
आता सर्वात प्रथम कंटकीच्या मनात शंका आली की गाभाऱ्यात काही तरी गोलमाल झालेला आहे. तिने सावधपणे दाराच्या फटीतून आत डोकावून पाहिले. तिथे देवीच्या अभिषेकाचं दूध जमिनीवर तिला कुठे दिसलं नाही. यावरून तिने ओळखलं की मंदिराच्या गर्भ-गृहात कोणी धोकेबाज शत्रु येऊन थांबलेला आहे.

म्हणून कंटकीने जोरात किंचाळून राक्षसांकडे पाहिले. तेव्हा राक्षस तिच्या जवळ येऊन म्हणाले-"काय झालं? काली-मातेला राम-लक्ष्मणाचा बळी मिळाला?"

या प्रश्नावर आणखी जोरात ओरडून कंटकी म्हणाली-"अरे मूर्खांनो, आपल्या डोळ्यांदेखत आपल्याला धोका देण्यात आलेला आहे. आपली रहस्ये शत्रूपर्यंत पोचवण्याचं काम एकट्या चंद्रसेनेचंच! तिला चाबकाने सडकून काढा, म्हणजेच ती खरं काय ते सांगेल." असं म्हणून ती चंद्रसेनेच्या खोलीकडे धावत सुटली.

कंटकीचं हे सर्व बोलणं ऐकून राक्षस बुचकळ्यात पडले. ते एकमेकांकडे पाहू लागले. कंटकीला शंका आलेली आहे. त्याप्रमाणे खरोखरीच कोणी शत्रु आत पोचला असावा काय? महाबलशाली महिरावणाच्या पाताळ-लंकेच्या राज्यात शत्रु पोचू शकेल? हा शत्रु कोण बरे असावा?

असा विचार करणाऱ्या राक्षसांपैकी काही धाडसी राक्षस मंदिराच्या गाभाऱ्याकडे निघाले. त्यांची थाप दरवाज्यांवर पडण्यापूर्वीच हनुमानाने भयंकर हुंकार भरीत दरवाजांवर लाथ मारली व तो बाहेर पडला.

हनुमानाला पाहताच राक्षस ओरडले-"धोका! धोका!" हनुमानाच्या खांद्यावर बसलेल्या राम-लक्ष्मणांकडे ते आश्चर्याने पाहू लागले, इतक्यात राम व लक्ष्मण यांनी त्यांच्यावर बाणांचा वर्षाव केला. अनेक राक्षस तेथेच मृत्यु-मुखी पडले.

काली-मातेच्या मंदिरासमोर आपल्या प्रमुख सेवकांसह सल्ला-मसलत करीत असलेल्या महिरावणाने जेव्हा अचानक हनुमानाच्या खांद्यांवर बसलेल्या राम-लक्ष्मणांना पाहिले तेव्हा तो संतापून गर्जना करू लागला. हातात धनुष्य-बाण घेऊन हा हा म्हणता तो युद्धाला तयार झाला.

राम व लक्ष्मण दुप्पट उत्साहाने महिरावणावर बाण सोडू लागले. या बाणांच्या माऱ्याने ही महिरावण डगमगला नाही. त्याच्या रक्ताचे जे थेंब जमिनीवर पडले त्यातून आणखी एक-एक महिरावण निर्माण होऊ लागले. हे नवे महिरावण पण गर्जना करीत राम-लक्ष्मणांवर बाण फेकू लागले.

हा सर्व प्रकार पाहून राम व लक्ष्मण यांना आश्चर्य वाटले आणि त्यांनी हनुमानाला विचारले-"हे सर्व विपरीत काय घडत आहे? इतक्या सर्व महिरावणांचा, त्यांच्या रक्ताचा एक ही थेंब जमिनीवर पडणार नाही अशा रीतीने कसा वध करता येईल?"

हे प्रश्न ऐकून हनुमानाला सुवर्चलादेवीने सांगितलेले रहस्य आठवले-ते म्हणजे चंद्रसेनेची गोष्ट! हनुमानाने राम व लक्ष्मणाला थोडक्यात सर्व सांगून टाकले व तो आकाशात उडाला. एका उंच ठिकाणी राम व लक्ष्मण यांना उतरवून, हनुमान तेथून चन्द्रसेनेकडे जायला निघाला. इकडे राम व लक्ष्मण लक्षावधि महिरावणांवर बाण सोडीतच होते.

राक्षस मंत्री

राजवर्मा नामक राजाच्या मनात एकदा सम्राट बनण्याची इच्छा उत्पन्न झाली. त्याने आपला मंत्री धर्मचिंतन याला बोलवून युद्धाची तयारी करण्याचा आदेश दिला.

मंत्र्याने याला स्वीकृति दिली नाही, तो म्हणाला-"महाराज, युद्ध केल्यामुळे दान, मान व प्राण यांची हानि होते. आपला युद्धाचा विचार आपण सोडून दिला तर बरे होईल."

राजवर्माला हा सल्ला आवडला नाही. त्याने धर्मचिंतनला मंत्र्याच्या जागेवरून काढून टाकलं. नंतर अवकाश वर्मा नावाच्या एका दासी-पुत्राला मंत्री-पदावर बसवलं आणि त्याला आपली सम्राट बनण्याची इच्छा सांगितली.

बरेच दिवस अवकाश वर्माची राजसिंहासनावर नजर होती आणि राजा बनण्याच्या संधीची तो वाट पहात होता.

नवा मंत्री अवकाश वर्मा राजा राजवर्माला म्हणाला-"महाराज, आपल्या चेहऱ्यावर सम्राट बनण्याची लक्षणे स्पष्ट दिसत आहेत, आणि आपण सम्राट नक्कीच होणार! आपल्या राज्याच्या सरहद्दीवर प्रलय पर्वतावर प्रलय मुनि तपस्या करीत आहेत. आपण त्यांच्याकडे जाऊन आशीर्वाद मिळवला तर आपली मनोकामना पूर्ण व्हायला वेळ लागणार नाही."

प्रलय पर्वतावर प्रलय नावाचा एक राक्षस राहत असे. तो मोठा क्रूर व रक्तपिपासू होता. त्याला एक शाप होता की जोपर्यंत एकाद्या देशाचा राजा अनुमति देणार नाही, तोपर्यंत त्याला त्या राज्यात प्रवेश करता येत नसे.

अवकाश वर्माचा सल्ला ऐकून राजा

पुरुषोत्तम बापट

म्हणाला-"मी आजपर्यंत प्रलय मुनीबाबत काही ऐकलं नाही. तेथे एक प्रलय नावाचा राक्षस राहतो हे मला माहीत आहे.जर मी तेथे गेलो तर माझ्या जिवाला नक्की धोका आहे."

अवकाश वर्माने विश्वासपूर्वक राजाला सांगितले-"महाराज, कोणी ही सामान्य माणसाने पर्वतावर जाऊन प्रलय मुनींच्या साधनेत विघ्न आणू नये, म्हणून हा अपप्रचार चालू आहे. आपण यावर मुळिच विश्वास ठेवू नये. त्या पर्वतावर कोणी ही राक्षस रहात नाही. मला हे प्रलय मुनीच्या एका शिष्याने सांगितले आहे. सम्राट बनण्याची अद्भुत शक्ति प्राप्त करूनच आपण परत याल."

राजा राजवर्माने विचार केला की काही तरी साहस केल्याशिवाय सम्राट बनण्याची आपली इच्छा कशी पूर्ण होईल?

अनेक संकटांना तोंड देत राजवर्मा प्रलय पर्वतावर पोचला, आणि तिथे एका झाडाखाली आराम करण्यासाठी बसला. अचानक त्याच्या समोर एक भयंकर राक्षस येऊन उभा राहिला.

अवकाश वर्माने सांगितलेल्या सर्व गोष्टींवर विश्वासून राजा राजवर्मा प्रलय पर्वतावर आलेला होता. जरा ही न डगमगता राक्षसाला नम्रपणे नमस्कार करीत राजा म्हणाला-"हे मुनीश्वर, मी या राज्याचा राजा आहे राजवर्मा. माझी इच्छा पूर्ण करण्याची कृपा करावी."

हे सर्व ऐकून राक्षसाला मोठं आश्चर्य वाटलं नि त्याने एकदा राजाकडे निरखून पाहिले. मग तो आपल्या जाड्या-भरड्या आवाजात म्हणाला-"एका राक्षसात मुनीचं दर्शन करणारी तुझी दृष्टि मोठी अजब आहे. तू मला आपला मंत्री बनवून आपल्या बरोबर घेऊन चल. आणि तू मला वचन दे की माझ्या सल्ल्यावाचून तू काही ही करणार नाहीस."

आता काय करावं हे राजाच्या लक्षात येईना.

विचारात पडलेल्या राजाला राक्षसाने आपल्या दोन्ही हातांनी उचललं आणि म्हणाला-"बोलत का नाहीस? मला तर जोराची भूक लागली आहे. तुझा होकार वा नकार काय तो झटकन सांगून टाक."

"माझ्यात अशी ताकत आहे की मी मनात येईल तसे रूप धारण करू शकतो. तू माझ्या सांगण्याप्रमाणे वागशील असं फक्त मला वचन दे." राक्षस म्हणाला.

"तू फक्त मंत्रीच का बनू इच्छितोस? मला मारून माझ्या राज्यात प्रवेश करून तू तेथील राजा ही होऊ शकतोस की?" राजाने आपली शंका विचारली.

राजाचा प्रश्न ऐकून राक्षस थोडा बुचकळ्यात पडला. मग आपण जणू काही रहस्य सांगत आहोत अशा थाटात तो म्हणाला-"मला एक शाप लागलेला आहे. राजाच्या परवानगी शिवाय मी कोणत्या ही राज्यात पाऊल ठेवू शकत नाही. म्हणूनच मी तुला मारून टाकण्या ऐवजी तुझी परवानगी मागत आहे. आता तू मला विचारशीलच की मी मंत्री कशासाठी बनू इच्छितो. प्रजेचं संरक्षण करणं हे राजाचं कर्तव्य असतं, तर मंत्र्याचं कर्तव्य असतं की राजाचं कल्याण करायचं! मी तुझं कल्याण नि संरक्षण सहज करू शकतो, प्रजेचं संरक्षण करणं कर्म-कठीण, ते नाही मला जमणार. राजा

माझ्या शब्दात असला, म्हणजे मग प्रजेवर अन्याय झाला तर ती जबाबदारी राजाची, माझी नव्हे!"

हे ऐकून राजा विचार करू लागला. त्याला वाटलं की राक्षसाची शक्ति वाखाणण्यासारखी आहे आणि त्याच्यामुळे आपल्या प्राणाला धोका नाही. कारण आपलं रक्षण करणारा मंत्री बनून राहणार तो! अशा स्थितीत आपले कल्याणच होईल. शिवाय योग्य वेळी याच्या मदतीने आपण सम्राट ही बनू शकू. असा विचार करून राजाने राक्षसाची अट मान्य केली.

राक्षसाने तावडतोब माणसाचं रूप

धारण केलं. आणि मग राजा नि राक्षस राजधानीत आले.

इकडे अवकाश वर्माने राज्यात घोषणा केली की राजाला मृत्यु आलेला आहे आणि आपल्याला राज्याभिषेक करण्याची योजना त्याने आखली. राजाला परत आलेला पाहून त्याची अवस्था दयनीय झाली. राजाने डोळे वटारून त्याच्याकडे पाहिले आणि म्हणाला-"तू जो अपराध केला आहेस, त्याबद्दल काय शिक्षा होईल तुला माहीत आहे?" राजा असंच आणखी काही बोलणार इतक्यात-

राक्षस मंत्र्याने राजाला मधेच थांबवले नि म्हणाला-"महाराज, आजपासून राज्यात कोणी अपराध केला तर त्याबाबत निर्णय आपण घ्यायचा, पण अपराध्याला शिक्षा करायचं काम माझं! सर्व राजद्रोह्यांना मी कशी शिक्षा करतो पहाच तुम्ही." असं म्हणून राक्षस मंत्र्याने आपले शरीर वाढवले आणि अवकाश वर्माला आपल्या मुठीत दाबून खाऊन टाकलं. मग राक्षस पुन्हा मानव रूपात प्रकट झाला. हा सर्व प्रकार पाहून राजदरबारातील सर्व लोकांनी तोंडात बोट घातलं.

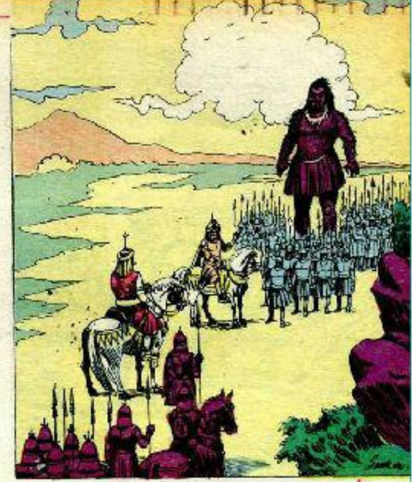
राक्षस मंत्र्याचं हे काम पाहून राजा ही चरकला. असं काही होईल याची त्याला कल्पनाच नव्हती. त्या दिवसापासून राज्यात कोणी काही किरकोळ अपराध केला तरी अपराध शाबित झाल्यावर राक्षस मंत्री अपराध्याला पकडून खाऊ लागला. अचानकपणे राज्यातील गुन्हेगारी एकदम बंद झाली. राज्यातील लोकात आपापसात काही तंटे-बखेडे झाले तर न्यायासाठी कोणी राजाकडे येईना. लोक आपसातच विचार-विनिमय करून भांडणे मिटवू लागले.

अशा रीतीने काही दिवस गेल्यावर राक्षस मंत्री राजाला म्हणाला-"जर लोकांनी गुन्हे केले नाहीत, तर मला भोजन कसे मिळेल? माझ्या भयामुळे लोक न्याय मागण्यासाठी दरबारात येतच नाहीत, म्हणून आता आपणच जनतेत जाऊं. तू गुन्हेगारांना न्याय दे, आणि मी अपराध्याला खाऊन टाकून आपली भूक भागवीन."

राजवर्माला हा प्रस्ताव आवडला नाही. तो म्हणाला-"तुला भरपूर भोजन मिळावं, यासाठी मी एक छान उपाय योजला आहे. आपण शेजारच्या राज्यांवर आक्रमण करू. युद्धात आपलाच जय होईल आणि शत्रूचे जे सैनिक आपण बंदी बनवून आणू, त्यांना रोज एक-एक करून तू खाऊ शकशील."

राक्षसाने याला संमति दिली. राजाने ताबडतोब शेजारच्या राज्याशी युद्ध आरंभिल्याची घोषणा केली. दोन्ही देशांचे सैनिक एकमेकांवर तुटून पडले. शेजारच्या राज्याचा राजा धर्मसेन याच्याजवळ विपुल सैन्य होते. पण राजवर्माच्या सैन्यात राक्षस एकाद्या विशाल वट-वृक्षाप्रमाणे उभा राहिला. त्याला पाहताच धर्मसेनचे सैनिक घाबरून पळून जाऊ लागले.

राजा राजवर्मा धर्मसेनला म्हणाला-"माझ्या पाशी सैनिक-शक्ति बरोबरच राक्षस-शक्ति ही आहे. युद्ध करून सैनिकांचे व आपले प्राण गमावण्याची तुझी इच्छा आहे, का माझा

मांडलीक राजा बनून आपल्या प्राणांचे रक्षण करू चाहतोस?"

धर्मसेनने राजवर्माला काही उत्तर दिले नाही. त्याने आपले सर्व सैन्य परत पाठवले. पळून चाललेल्या धर्मसेनच्या सैनिकांकडे पाहून राजवर्मा विकट हास्य करू लागला.

याच वेळी माजी मंत्री धर्मचिंतन तेथे आला व राजा राजवर्माला म्हणाला-"प्रभु, आता हे सर्व बस झाले. धर्मसेनने लढवलेली युक्ति आपल्या लक्षात न आली, तर आपणच संकटात पडाल."

माजी मंत्र्याला मधेच थांबवीत राजवर्मा म्हणाला-"मला भिऊन पळून

जाणारांचं मला काय भय? तू वेडा तर नाही ना होत चाललास?"

"आपणच नीट विचार करा महाराज! आता आपण आपल्या राज्याच्या सरहद्दीवर आहोत. बुद्धिमान धर्मसेन आपल्या सेनेला आपल्या राज्याच्या सरहद्दीत घेऊन चालला आहे. आपल्या राक्षस मंत्र्याला मिळालेला शाप आपणास माहीतच आहे. धर्मसेनच्या राज्यात जाण्यासाठी त्याला त्याची परवानगी मिळवली पाहिजे. फक्त आपण व आपली सेनाच त्या राज्यात जाऊ शकेल. आपला राक्षस-मंत्री इथेच राहून जाईल. मग धर्मसेन आपल्याला सहज हारवील. तेव्हा आपल्या देशाचा राजा धर्मसेन असेल आणि त्याच्या परवानगी शिवाय राक्षस या राज्यात राहू शकणार नाही, म्हणून मी म्हणतो आपण परत फिरावे." धर्मचिंतनने सल्ला दिला.

आता वस्तु-स्थिति राजवर्माच्या लक्षात आली. राक्षस मंत्र्याच्या मदतीने शेजारचे राज्य जिंकणे राजवर्माला कठीण वाटू लागले. त्याने धर्म-चिंतनला विचारले- "मग आता मी काय करू? शत्रूचे सैनिक मिळाले नाहीत तर हा राक्षस माझ्याच प्रजेला मारून खाईल. याच्या तावडीतून माझी मुक्ति कशी होईल?"

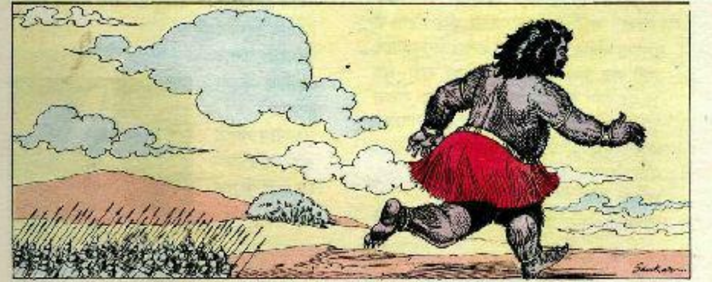
तेव्हा धर्मचिंतनने सल्ला दिला- "महाराज, राजाने दुसरे राज्य जिंकायची इच्छा केली की राक्षसाला खाद्य मिळते. प्रजेने गुन्हे केले तर राक्षसाला भोजन मिळते. राक्षस मंत्र्याच्या कृपेने ही दोन सत्यें आपण जाणली. आपण राक्षसाला आदेश द्या की त्याने आपले राज्य सोडून जावे. यातच आपले सर्वांचे कल्याण आहे असे मला वाटते."

राजाला धर्मचिंतनचा सल्ला पटला. राजाने राक्षसाला आपले राज्य सोडून जाण्याचा आदेश दिला. राक्षस चवताळून राजाला पकडण्याचा प्रयत्न करू लागला. ताबडतोब राजवर्माच्या साऱ्या सैनिकांनी मिळून राक्षसावर हल्ला चढविला. सर्वांच्या पुढे एकट्या राक्षसाचे काही चालेना. त्याने भिऊन प्रलय पर्वताकडे प्रयाण केले.

हे पाहून राजवर्माला आनंद झाला. तो धर्मचिंतनला म्हणाला-"मंत्रीजी, मी आपणावर अन्याय केला होता. ते सर्व आपण कृपा करून विसरून जा. आपणास मंत्री-पदावरून दूर करण्यात मी मोठीच घोडचूक केली. अवकाश वर्माच्या सल्ल्याने मी काही काळ वागलो व आपल्याच पायांवर धोंडा पाडून घेतला. आता तरी मला आपली चूक कळली. राक्षस-मंत्र्याच्या तावडीतून आपण माझी सुटका केली. मी आपले कसे आभार मानू? आपण मला उदार अंत:करणाने क्षमा करावी. येथून पुढे तुम्हीच माझे मंत्री. तुमचा सल्ला मी कधी ही डावलणार नाही असे मी आपणास वचन देतो."

नम्रपणे राजवर्माला नमस्कार करून धर्मचिंतनने उपदेश केला-"महाराज, आपण आपापसात तंटे-बखेडे करीत राहिलो की राक्षसांची शक्ति वाढते, जर आपण सर्व एकत्र असलो तर कोणत्या ही राक्षसाला भारी आहोत. राक्षसांशी सामना करण्यासाठी आपण आपलं सैन्य वापरलं पाहिजे, आपलं राज्य वाढवण्यासाठी नव्हे. आता आपण सम्राट बनण्याची आपली महत्त्वाकांक्षा सोडून द्यावी. आपल्या राज्यातच लपून छपून बसलेले मानव-रूपातील राक्षस शोधून काढून त्यांचे निर्मूलन करा, अशा रीतीने जनतेचा उद्धार करणे आपले प्रमुख कर्तव्य आहे."

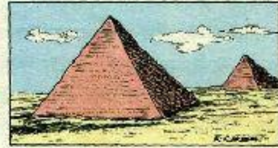
राजा राजवर्माने धर्मचिंतनलाच पुन्हा आपले मंत्री-पद दिले आणि त्याच्या सल्ल्याने राज्य चालवीत चांगली कीर्ति प्राप्त केली.

चांदोबाच्या बातम्या

भूकंपामुळे पिरामिडांचे नुकसान

मिश्रच्या पिरामिडांना इतिहासात पहिल्यांदा भूकंपाचा धक्का बसला. प्राचीन काळापासून पिरामिड जगातील एक अद्भुत मानली जाणारी निर्मिति होय. गेल्या १९ ऑक्टोबर रोजी झालेल्या भूकंपात कैरोला चांगलाच तडाखा बसला. या शहराच्या जवळील खुफु, खियोप्स या पिरामिडांच्या वरील भागाचे खूप नुकसान झाले. जगातील अति प्राचीन सहा-मजली पिरामिड 'सक्कारा' व 'चेप्रेन' यांचे काही दगड निखळून बाहेर आले. मिश्रचे वैभव समजल्या जाणाऱ्या या पिरामिडांचे अधिक नुकसान होऊ नये यासाठी आवश्यक ती कार्यवाही केली जात आहे.

मुसळधार पाऊस

जगात सर्वात अधिक पाऊस कोठे पडतो हे तुम्हाला माहीत आहे? मेघालयातील चेरापुंजीकडे तुम्ही बोट दाखवाल तर ते बरोबर नाही. सन १९८५ पर्यंत चेरापुंजी मध्ये अधिकाधिक पाऊस ११,३१४ मि.मी. पर्यंत पडत असे. पण त्यानंतर संयुक्त राष्ट्र अमेरिकेतील वायलीले येथे याहून अधिक म्हणजे ११,४३८ मि.मी. पाऊस पडला. या वर्षी चेरापुंजी पासून १६ कि.मी. अंतरावर असलेल्या मार्सान्नाम येथे झालेल्या पावसाने

उच्चांक गाठला. तेथे ११,८७३ मि.मी. पाऊस पडला. येथे वर्षातील १५० दिवस पाऊस पडल्याची नोंद आहे. १० जुलै १९५२ रोजी एका दिवसात १८९.६ मि.मी. पाऊस येथे पडला. गेल्या ४० वर्षात भारतात इतका अधिक पाऊस अन्यत्र कोठे ही पडला नाही. तसेच जगांत मासिक, अर्धवार्षिक व वार्षिक सर्वाधिक पाऊस चेरापुंजी येथे झाल्याची नोंद आहे.

दूरच्या ग्रहांवरील रहिवाशांचा कंठ-ध्वनि

दूरच्या ग्रहांवरील कंठ-ध्वनि ऐकण्यासाठी अमेरिकेतील अंतरिक्ष अनुसंधान संस्थेने (NASA) नुकताच कॅलिफोर्नियातील मोझांवेच्या वाळवंटात ३४ मीटरचा डिश-अँटेना लावला. अंतरिक्षांतून येणारे ध्वनि अधिक स्पष्टपणे ऐकून तेथील प्राण्यांबाबत काही समजावे या आशेने हे प्रयत्न करण्यात येत आहेत. नासाचे वैज्ञानिक मोठ्या उत्साहाने अंतरिक्षातील पहिले कंठ-ध्वनि ऐकण्यासाठी उत्सुक आहेत.

महामल्ल

खूप वर्षांपूर्वी कर्नाटकातील शुभवती नगरात राजा शंबल राज्य करीत होता. त्याच्या दरबारात अनेक मोठमोठे शूर वीर व मल्लयोद्धे ही असत.

एकदा शंबल राजाच्या दरबारात महामल्ल नावाचा एक मल्लयोद्धा आला. अनेक राज्यातल्या कित्येक मोठ्या पहिलवानांना मल्लयुद्धात हरवून त्याने अनेक पदव्या व पदके मिळवली होती. त्यामुळे तो गर्वाने फुगून गेला होता.

महामल्ल शंबल राजाला म्हणाला, "राजा! तुमच्या दरबारात मला हरवू शकेल असा मल्ल कोणी असेल तर त्याला बोलवा. जर कोणी तसा योद्धा तुमच्याकडे नसेल तर ताबडतोब आपला पराभव कबूल करून मला तसं प्रशंसापत्र व पदवी लिहून द्या."

महामल्लाचे हे आव्हान ऐकून सर्वच दरबारी चकित झाले. तेंव्हा राजाचा बुद्धिमान महामन्त्री अुठून म्हणाला, "महाराज, आपला दरबारी मल्लयोद्धा 'चंड-प्रचंड दुर्दंड गोलमल्ल' याच्या समोर जगातला कोणीही मल्लयोद्धा अुभाच राहू शकत नाही, हे तर सर्वांना माहीतच आहे. सध्या तो बाहेरगावी गेलेला आहे. दोन-चार दिवसात तो परत आला की या मल्लयोध्द्याला चांगलं पाणी पाजील. तोवर आपण याची इथे रहायची सोय करू या."

नंतर मोठ्या मानमरातबाने महामल्लाची राहण्याची अुत्तम व्यवस्था करण्यात आली.

दुसऱ्याच दिवशी महामल्लच्या विश्रामगृहाच्या बाहेर एक नवीन विश्रामगृह बनवण्यात आले. त्याचा दरवाजा खूपच अुंच अन् रुंद होता. तो

कर्नाटकातील लोककथा

पाहून महामल्लाच्या नोकरांनी आश्चर्याने विचारले, "हा काय प्रकार?"

मन्त्र्याचे नोकर उत्तरले, "आमचे गोलमल्लजी येणार आहेत नं? म्हणून दरवाजा इतका मोठा केलाय."

घर बांधणाऱ्या मजुरांवर गवंडी ओरडत राहिला, "अरे, जमीन चोपण्याने चांगली बदडून बदडून कडक करा रे; नाहीतर गोलमल्लजींचा पाय पडताच जमीन खचून खड्डे पडतील!" नंतर मोठमोठया भांड्यांतून-हंड्यांतून गोलमल्लसाठी अंडी, बदाम-पिस्ते, दूध, लोणी वगैरे वस्तु मोठया प्रमाणात आणून ठेवायला सुरुवात झाली.

या साऱ्या हालचाली महामल्ल पहातच होता. नंतर साऱ्या शहरात घोषणा दिली गेली की-'गोलमल्लजी उद्या नवीन विश्रामगृहात रहायला येत आहेत.' दुसऱ्या दिवशी सकाळी एक विशाल बग्गी तेथे येऊन उभी राहिली. बग्गीला आठ घोडे जोडलेले होते. सभोवती असणारी सर्व माणसे जोरजोराने जयजयकार करत ओरडत होती-'चंड प्रचंड दुर्दंड गोलमल्ल की जय!' त्याच्या स्वागतासाठी खुद्द राजा तेथे उभा होता. महामल्लने गोलमल्लला कधी पाहिलेच नव्हते.

थोडयाच वेळात एक शिपाई राजाजवळ येऊन म्हणाला, "महाराज, महामल्ल तर आपल्या विश्रामगृहात नाहीच आहे! पहारेकरी म्हणतोय की, तो कुणाला न सांगतासवरताच तेथून निघून गेलाय!"

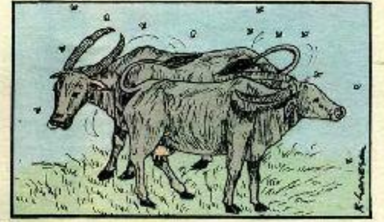
आता हळूच गालात हसत मन्त्री म्हणाला, "महाराज, आपली युक्ती छान सफळ झाली! तो महामल्ल नुसत्या आपल्या हालचाली पाहूनच घाबरून पळून गेला! आत्तापर्यंत तर तो आपल्या नगराची सीमाही पार करून गेला असेल!"

बहुरूपा वसुंधरा

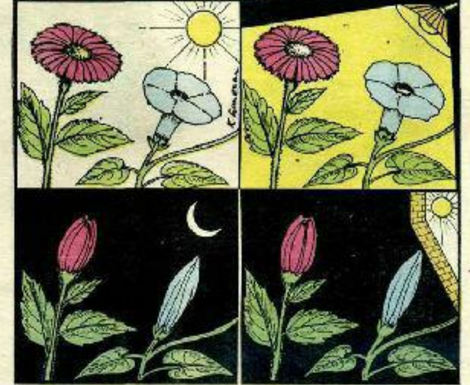
आपापसातील सहकार

आपल्या शरीरावर बसणाऱ्या घोंगावणाऱ्या माशांना पिटाळून लावण्यासाठी जनावरे बहुधा आपल्या शेपटीचा उपयोग करतात. पण शेपूट किती ही लांब असली तरी शरीराच्या सर्व भागांपर्यंत पोचू शकत नाही. अशा स्थितीत दोन जनावरे एकमेकांजवळ उभी राहून आपापल्या शेपट्या हलवतात आणि दुसऱ्याच्या अंगावर घोंगावणाऱ्या माशांना पळवून लावतात.

झोपणाऱ्या वनस्पति

माणसे सकाळी झोपून उठतात आणि रात्री पुन्हा झोपी जातात. ही सवय काही वनस्पतीत ही दिसून येते. या वनस्पति रात्री झोपतात. अशा वनस्पतींची फुले दिवसा उमलतात आणि रात्री मिटून जातात. विशेष गोष्ट अशी की या वनस्पतींना रात्री प्रकाश मिळेल अशी व्यवस्था केली आणि दिवसा त्यांना जर अंधारात ठेवले तर त्यांची फुले रात्रीच्या प्रकाशात उमलतात व दिवसाच्या अंधारात मिटतात.

दीर्घायुष्य

अधिकाधिक दीर्घायुषी मनुष्य प्राणीच आहे. पण काही प्राणी मनुष्याहून ही अधिक काळ जगतात. उदाहरणार्थ 'सी-अनेमोन' नावाची समुद्री वनस्पती आणि 'स्पंज' हे शतकानुशतके जिवंत राहतात. त्यांच्या दीर्घायुष्याचे कारण एकच आहे की त्यांच्या शरीराचे जे सेल मरून जातात, ते पुन: जीवित ही होतात.

